

Dokument nr. 5.

(1963—64)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1963.

Register.

	Side
<i>I. Innledning</i>	2
<i>II. Saker som er behandlet</i>	2
Menige mannskaper:	3
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	4
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	4
Opptjening, godskriving etc.	4
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	5
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	5
Forlegningsforhold	6
Kostholdet	6
Tjenesteforhold	7
Permisjoner	8
Velferd	8
Kantiner	8
Disiplinær- og straffesaker	9
Forholdet mellom befal og menige	12
Tillitsmannsutvalg	12
Økonomiske forhold	17
Sykesaker	19
Sosiale saker	21
Diverse	21
Forsvarets skolevirksomhet	21
Befalssaker	22
<i>III. Ombudsmannsnemndus befaringer</i>	22

Innledning.

Ombudsmannsnemnda har i 1963 bestått av:
Ombudsmann Arthur Ruud, Oslo, formann.
Sekretær Rolf Hansen, Oslo.
Bonde Bjarne Lyngstad, Inderøy.
Bonde Erland Asdahl, Årnes.
Sekretær Kåre Hansen, Tromsø.
Kontorsjef Cato Kvaal, Ås.
Red.sekretær Ketil Jamte Einrem, Trysil.

Nemnda har i 1963 holdt følgende møter:
5. og 6. mars
21. og 22. mai
4. og 5. september
4. og 5. november.

På disse møter er det bl. a. behandlet følgende generelle og prinsipielle saker:
Orienteringer til mannskapene om rettigheter og plikter i forbindelse med sykesaker.
Utdannelse av tillitsmenn.
Distriktstise tillitsmannskonferanser.
Forslagsordningen i Forsvaret.
Ytringsfriheten.
Forholdet mellom ombudsmannsinstitusjonen og tropps- og kompanibefalet.
Lesestoff til militære arrestanter.
Arbeidstiden og lørdagsfri for mannskapene.

Sjøtillegg for mannskaper som gjør tjeneste om bord.
Forsørgertillegg til mannskaper som ikke har klassefradrag ved likningsansettelsen.
Tillitsmannsutvalgenes virksomhet. Møtehyppigheten. Grenaderenes adgang til møtene.

Sakene er omtalt under de respektive saksgrupper senere i beretningen.

Nemnda har i 1963 gjennomført følgende befaringer:

29.—31. januar: Jessheimområdet — Starum.
24.—26. april: Avdelinger i Østfold.
11.—14. juni: Hønefossdistriktet — Heistadmoen — Stavern.
3.—10. oktober: Avdelinger i Nord-Norge.
4. november: H. M. Kongens garde, Husebyleiren og Hærens yrkesskoler for våpenteknisk befall, Lørenveien.
3.—6. desember: Avdelinger på Vestlandet.
Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt og en nærmere omtale av besøkene er gitt i avsnittet om Nemndas befaringer.
Nemndas befaringer og møter er lagt opp som tidligere år. Det samme gjelder Ombudsmannens daglige virksomhet.
Protokollen fra Nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1963 behandlet 367 nye saker, samt 1 som er overført fra 1960, 8 fra 1961 og 37 fra 1962. Av disse sakene er det 42 som ikke er ferdig behandlet ved utgangen av 1963. Dessuten er det som tidligere gitt råd og veiledning ved mange personlige henvendelser på Ombudsmannens kontor.

I den tid Ombudsmannsinstitusjonen har vært i virksomhet er det behandlet i alt:

1. juli 1952—
31. desember 1953 ... 227 saker

1954	321	»
1955	394	»
1956	429	»
1957	383	»
1958	274	»
1959	321	»
1960	331	»
1961	346	»
1962	348	»
1963	367	»

De nye sakene som er behandlet i 1963 er tatt opp av:

Enkelte soldater	208
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger, eller velferdsoffiser på vegne av mannskapene	35
Vervede	7
Befal og sivilt personell	64
Ombudsmannen	43
Staber, militære avdelinger eller andre institusjoner	10
	<u>367</u>

Antall saker er stort sett det samme som tidligere år. Det er i år ganske merkbar økning i antall henvendelser fra enkelte soldater. Antall henvendelser fra befal og sivilt personell viser også en merkbar stigning i år. Dette henger sammen med at Stortingets ombudsman for forvaltningen har oversendt en del saker.

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

FD, FNbn og diverse høyere staber	52
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	92
Distriktskommando Sørlandet	15
Distriktskommando Vestlandet	6
Distriktskommando Trøndelag	10
Distriktskommando Nord-Norge	43
	— 166
Heimevernet	10
Sjøforsvaret:	
Sjøforsvarskommando Østlandet	13
Sjøforsvarskommando Sørlandet	4
Sjøforsvarskommando Vestlandet	11
Sjøforsvarskommando Trøndelag	0
Sjøforsvarskommando Nord-Norge ...	17
Fartøyer	10
	— 55
Luftforsvaret:	
Luftkommando Sør-Norge	47
Luftkommando Nord-Norge	37
	— 84
	<u>367</u>

Dette svarer stort sett til fordelingen i fjor og gir ikke grunnlag for spesielle kommentarer.

Saker behandlet i 1963 fordeler seg som anført nedenfor på de enkelte saksområder. For sammenlikningens skyld er tatt med den samme fordeling for 1961 og 1962.

Menige mannskaper.

	1961	1962	1963
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	4	1	7
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	43	31	64

	1961	1962	1963
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	7	11	11
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	29	32	27
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	12	6	4
Forlegningsforhold	7	11	10
Kosthold	7	7	2
Tjenesteforhold	29	18	24
Permisjoner	21	14	12
Velferd	5	10	4
Kantiner	2	4	6
Disiplinær- og straffesaker ...	24	22	25
Forholdet mellom befal og menige	9	6	7
Tillitsmannsutvalg	46	84	29
Økonomiske forhold	22	24	21
Sykesaker, tannpleie, ulykker	16	11	26
Sosiale saker	4	2	7
Forsvarets skolevirksomhet ...	5	7	10
Diverse	2	4	7

Befal.

Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	4	1	3
Engasjement, åremål etc. ...	4	3	1
Beordring, frabeordring, forflytning, plikttjeneste, avansement, ansiennitet	11	4	11
Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	7	5	7
Tjenesteforhold	5	8	11
Permisjon, ferie	1	1	1
Sykesaker, legetjeneste	2	2	3
Disiplinær- og straffesaker ...	1	1	0
Underbringelse	1	1	0
Familieboliger	5	3	4
Lønn	6	6	13
Godtgjøringer	3	7	7
Pensjon	0	0	1
Diverse	2	1	2

Fordelingen på de enkelte saksgrupper svarer stort sett til tidligere år. De største saksgrupper har fremdeles forbindelse med innkalling, utsettelse og overføring til annet tjenestested. Som det fremgår av oversikten er antallet saker i gruppen tillitsmannsutvalg mindre enn i fjor. Dette henger sammen med at Ombudsmannen i år i større grad enn tidligere, har tatt opp slike saker med kommandosjefene i stedet for den enkelte avdeling. Dessuten er tillitsmannsutvalgenes virksomhet viet større oppmerksomhet på distriktstillitsmannskonferansene enn tidligere.

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Av de 7 saker som har vært behandlet i denne gruppe, har det i de fleste tilfelle vært spørsmål om verneplikts utstrekning og i hvilket omfang militærtjeneste kan pålegges etter at førstegangstjenesten og de ordinære repetisjonsøvelser er avtjent.

En sak som kan ha en viss almen interesse gjelder spørsmålet om forståelsen av vernepliktslovens § 12, 2. ledd hvor det er bestemt at en vernepliktig kan innkalles til førstegangstjeneste innen utgangen av det år han fyller 33, hvis utsettelsen skyldes hans egen forsømmelse. Det gjaldt en sjømann som hadde fått utmonstringstillatelse, siste gang utover det tidspunkt han ordinært kunne innkalles til førstegangstjeneste. Det var noe uklart hvordan dette egentlig hadde foregått, men det ble fastslått at den vernepliktige ikke hadde gjort seg skyldig i forsømmelse i lovens forstand. Adgangen til å innkalle ham til førstegangstjeneste var således bortfalt.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Antallet behandlede saker innenfor denne gruppe er økt betraktelig i forhold til i fjor, idet det er behandlet 64 saker i år. Det alt overveiende antall gjelder utsettelse med militærtjenesten. 17 saker angår utsettelse med repetisjonsøvelse, 27 saker gjelder utsettelse med resttjeneste og 10 gjelder utsettelse med hele førstegangstjenesten.

Av de 54 utsettelsessakene er 20 søknader blitt innvilget, mens 8 er avslått. 7 saker har Ombudsmannen ikke funnet grunn til å fremme for militære myndigheter, enten fordi den avgjørelse som tidligere er truffet etter Ombudsmannens oppfatning har vært korrekt, eller fordi de grunner som er anført av søkeren åpenbart ikke har vært så tungtveiende at noen innvilgelse har vært mulig. I 16 saker har det vært spørsmål om forskjellige andre forhold innenfor denne gruppe. De resterende 3 saker er enten delvis imøtekommet eller det er funnet frem til andre løsninger som har vært til hjelp for søkeren.

Som tidligere år er det familieforhold eller skolegang som har vært begrunnelsen for søknadene om utsettelse. De fleste av søknadene om utsettelse med resttjeneste gjaldt personell som kom inn til tjeneste i juli 1962 og som således ikke var ferdig med sin førstegangstjeneste da skoleåret 1963 begynte. I de søknader som er avslått er begrunnelsen som regel personellsituasjonen. Ingen av sakene er av en slik art at det er grunn til å omtale dem i beretningen.

De øvrige 10 saker i denne gruppe gjelder forhold i forbindelse med innkallingen til

militærtjeneste, først og fremst førstegangstjeneste. 4 saker gjaldt henvendelse fra vernepliktige som etter tidligere opplysninger hadde innrettet seg på innkalling fra et bestemt tidspunkt uten at innkallingen var kommet. Alle sakene endte med innkalling ved første anledning.

En arbeidsgiver pekte på de vanskelighetene det skapte at en ansatt var innkalt til militærtjeneste flere ganger og hver gang dimittert som midlertidig udyktig. Den innkalte hadde krav på å få sin sivile stilling tilbake, men samtidig var det ansatt vikar som det også måtte tas hensyn til. Det ble funnet en tilfredsstillende løsning i denne sak. Da Ombudsmannen ikke tidligere har hatt noen henvendelse om det samme forhold, fant ikke Ombudsmannen grunn til å ta saken opp på generell basis.

En Heimevernsmann klaget over at han to ganger var innkalt til tjeneste med bare 2 dagers varsel. Dette skapte store vanskeligheter for ham. Han ble gjort kjent med bestemmelsene om innkalling til HV-tjeneste som sier at man normalt skal innkalles med 8 dagers varsel, men at det i særlige tilfelle kan kalles inn personell med bare 2 dagers varsel, i enkelte tilfelle med enda kortere frist.

Opptjening, godskrivning etc.

Spørsmålet om tjenestetidens lengde har i 2 saker vært reist av personell i Luftforsvaret. Det dreier seg her om personell som selv har ment de har tilhørt Luftvernartilleriet og dermed skulle ha 16 måneders tjeneste. Fra sin militære avdeling hadde de fått beskjed om at de skulle ha 18 måneders tjeneste. Ved nærmere undersøkelser viste det seg at begge skulle ha 16 måneders tjenestetid og de ble dimittert overensstemmende med dette.

Ombudsmannen har hatt flere henvendelser fra vernepliktige mannskaper i Luftforsvaret som har gjort tjeneste i Kongo og som har anmodet Ombudsmannen om bistand til å få denne tjeneste godkjent som førstegangstjeneste. Grunnen til at dette spørsmål er tatt opp, er at personell som tjenestgjorde i Kongo før mai 1962 fikk denne tjeneste godkjent som førstegangstjeneste. Denne ordning opphørte av grunner som det i denne forbindelse ikke er nødvendig å gå nærmere inn på. Fra begynnelsen av mai 1962 ble det i kontraktene tatt inn en bestemmelse som uttrykkelig fastslo at tjeneste i Kongo ikke fritok personellet for pliktig tjeneste i Norge. De mannskaper som hadde tatt saken opp med Ombudsmannen hadde tjenestgjort etter de nye bestemmelser, og var således på forhånd kjent

med at de ikke ville få denne tjeneste godkjent som førstegangstjeneste uansett hva som tidligere hadde vært praktisert. Ombudsmannen fant således den avgjørelse som var truffet og som gikk ut på at Kongotjenesten ikke skulle godkjennes som førstegangstjeneste korrekt.

En vernepliktig i Sjøforsvaret som hadde brukket benet under en fotballkamp hvor han var uttatt til å spille på sin avdelings lag, klaget over den tiden han var pålagt å opp tjene på grunn av sykefraværet. Han var pålagt å tjene opp 171 dager. Etter fornyet behandling ble opptjeningen redusert til 80 dager under hensyntagen til det som måtte ansees nødvendig for opplæring i den tjenestestilling han skulle dekke.

I to andre saker hvor de vernepliktige hadde fått avbrudd i tjenesten, for så vidt uten skyld, ble det klaget over at avbruddstiden ikke var blitt godkjent som førstegangstjeneste. Etter nærmere undersøkelser erklærte Ombudsmannen seg enig i de avgjørelser som var truffet.

De øvrige av de 10 saker som ble behandlet innenfor denne gruppe, gjaldt spørsmål om forskjellige andre forhold i forbindelse med beregning av tjenestetidens lengde. Ombudsmannen har i disse saker gitt de nødvendige orienteringer.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det er behandlet 27 saker innen denne gruppe, samt 4 saker overført fra 1962.

Syv av sakene gjelder overføring fra Brigaden i Nord-Norge til Sør-Norge for å komme nærmere hjemmet. 2 søknader er etterkommet, 4 er avslått. I en sak er det funnet frem til en annen løsning.

Ni saker gjaldt forskjellige overførings-spørsmål. I 5 av sakene ble søknadene avslått, mens 4 ble etterkommet.

Fem saker gjaldt søknader fra utdannede ingeniører som søkte om overføring til Vegdirektoratets militærkontor. Alle søknadene ble etterkommet.

Seks saker gjaldt forespørsler om forskjellige forhold hvor Ombudsmannen ga orientering og rettledning om gjeldende bestemmelser, om hvordan sakene burde tas opp etc.

Tre saker gjaldt dimisjon, hvorav 2 ble ordnet tilfredsstillende. 1 sak gjaldt klage over tjenestemessig plassering. Etter nærmere undersøkelser kom Ombudsmannen til at vedkommende var korrekt behandlet.

Samtlige saker innenfor denne gruppe er av så personlig natur at det ikke er noen grunn til å gå nærmere inn på den enkelte sak.

Ombudsmannen regner med at den kortere tjenestetid og det langt kortere opphold mannskapene etter den nye tjenesteordning vil få i Nord-Norge, vil føre til færre problemer og vanskeligheter innenfor denne sektor.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

De dårlige permisjonsskoene som ble utlevert de første årene synes det fremdeles å være noe igjen av på lager, idet spørsmålet om reparasjon av permisjonssko fremdeles tas opp om enn ikke i samme omfang som tidligere. Ombudsmannen har nå bare hatt en sak til behandling, men forholdet bringes ellers på bane av og til under tillitsmannskonferanser og under samtaler med mannskapene under befaringene.

Ombudsmannen pekte i beretningen i fjor på at det var mange forhold i forbindelse med utlevering og bytting av uniformer og uniformseffekter og annet personlig utstyr som vakte irritasjon. De samme forhold har gjort seg gjeldende i år, kanskje i noe sterkere grad. Disse forhold tas stadig opp på tillitsmannskonferansene, og det pekes på at det er meget vanskelig å få utlevert uniformer og tøy for øvrig som er pent og i riktige størrelser. Likedan er det meget vanskelig å få til en tilfredsstillende bytteordning. Fra myndighetenes side opplyses det at det er for små lagre av kurante uniformseffekter og det synes, så vidt Ombudsmannen kan forstå, ikke å være muligheter for bedringer i over-skuelig fremtid.

Disse spørsmål er særlig aktuelle for Hærens avdelinger. For Luftforsvarets vedkommende er det særlig spørsmålet om vinterkappe som er aktuelt. Den vinterkappe som i dag blir utlevert vil ikke mannskapene bruke. Det er helt på det rene at de ulovlig går uten kappe. Spørsmålet om ny vinterkappe for Luftforsvarets personell har nå i nokså mange år vært behandlet av myndighetene. En burde nå finne en tilfredsstillende løsning på spørsmålet. Er det så at de gamle kappene skal slites ut først, bør det sies klart fra om dette. Mannskapene føler seg i dag narret fordi det så mange ganger er lovet at den nye kappen skal komme.

For Sjøforsvarets vedkommende hører Ombudsmannen sjelden eller aldri klager av denne art.

Ombudsmannen kjenner ikke grunnen til at det spesielt i Hæren skal være så mange vanskeligheter på dette felt. Ombudsmannen finner grunn til å peke på nødvendigheten av at Hærens avdelinger nå får slike lagre av uniformseffekter at mannskapene får utlevert det de har krav på etter reglementet og slik

at det kan gjennomføres en tilfredsstillende bytteordning. Det er Ombudsmannens oppfatning at det i alle fall ved enkelte avdelinger ikke kan gjennomføres en bytteordning overensstemmende med hygieneinstruksene.

På flere tillitsmannskonferanser har spørsmålet om gratis tildeling av toalettsaker vært tatt opp. Det er spesielt pekt på at den gratis tildeling av barberblad som nå finner sted kan opphøre for de vernepliktige som bruker elektrisk barbermaskin. Til erstatning kunne det f. eks. utdeles toalettsåpe.

Ombudsmannen nevnte i beretningen i fjor en større erstatningssak etter en teltbrann hvor mange tildels verdifulle private effekter var brent opp. Etter fornyet behandling av saken gikk Forsvarsdepartementet med på å erstatte de effekter Ombudsmannen hadde gitt uttrykk for i alle fall burde erstattes.

Under behandlingen av saken ble det pekt på at det burde innskjærpes at mannskapene skulle ha minst mulig med seg av private effekter og dessuten burde de oppfordres til å tegne private forsikringer i de tilfelle hvor de ikke var dekket av foreldrenes forsikring.

Ombudsmannen har tatt opp med Opplysningskontoret for forsikring spørsmålet om det kan etableres en billig og lettvinnt forsikringsordning, slik at mannskapene kunne få dekket tap av sivile effekter som Forsvaret ikke føler seg forpliktet til å erstatte. Dette spørsmål er imidlertid ikke endelig klarlagt.

Forsvarsdepartementet har på bakgrunn av denne saken gitt nye bestemmelser om erstatning for tapte effekter. Det heter bl. a. i de nye bestemmelser at mannskapene kan ha private effekter i forlegningsrom eller om bord hvis sjefen gir tillatelse til det. Forsvaret fraskriver seg imidlertid et hvert ansvar for private effekter som går tapt eller skades. Dog kan billighetserstatning utbetales for de private effekter som brukes i tjenesten hvis tapet ikke skyldes soldaten selv. De effekter som kommer inn under denne bestemmelse er toalettsaker, herunder barbermaskin, idrettsutstyr, 1 bag, koffert eller veske, 1 permisjonsskjorte, spisebestikk, premier og ferdighetsmerker. Det er videre bestemt at soldatene skal gjøres kjent med disse bestemmelser i innkallingsordren.

Av og til klages det fremdeles over de erstatninger mannskapene må betale for militære effekter de mister eller ødelegger. De generelle bestemmelser om dette synes å være stort sett tilfredsstillende. Praktiseringen av bestemmelsene kan imidlertid av og til være noe hårdhendt.

Det er i år tatt opp bare 4 saker innen denne gruppe. De forhold Ombudsmannen foran har omtalt er kommet til Ombudsman-

nens kunnskap gjennom referater fra tillitsmannsmøter, samtaler under befaringer og tillitsmannskonferanser.

Forlegningsforhold.

Det har vært forholdsvis få direkte henvendelser til Ombudsmannen angående forlegninger. De fleste spørsmål angående disse forhold tas opp av tillitsmenn eller avdelingsjefer under Nemndas befaringer og blir nærmere omtalt under befaringsavsnittet.

Nemnda har under mange av sine befaringer og i tidligere beretninger pekt på ønskeligheten av å få byttet ut langbord og benker i spisesalene med småbord og stoler samt for de gamle forlegningers vedkommende å få bedre og penere utstyr til mannskapsrommene. Generalintendanten har erklært seg enig i dette, slik at utskifting nå er igangsatt for en rekke av Hærens forlegninger.

I beretningen for i fjor omtalte Nemnda spesielt forholdene på Starum og i Jessheimleiren.

For Starums vedkommende er det ikke skjedd noe nytt.

For Jessheimleirens vedkommende har Forsvarsdepartementet tatt sikte på å flytte avdelingen til et annet etablissement i Østlands- eller Sørlandsområdet. Dette spørsmål er for tiden under behandling av et utvalg som ble nedsatt sommeren 1963 og som skal utrede og fremkomme med forslag til løsning av de foreliggende etablissementsproblemer i Sør-Norge. Noe resultat foreligger ikke ennå.

Det er behandlet 9 saker innen denne gruppe. Ingen av disse er av en slik art at det er grunn til å omtale dem i beretningen.

Kostholdet.

Det er innenfor denne gruppe ikke tatt opp noen saker med Ombudsmannen i år. Av de to saker som er behandlet i år gjelder den ene oppvask av spisebestikk, en sak som for øvrig også ble omtalt i fjorårets beretning. Den andre saken gjelder kontrollen med mottatte varer. Av en rapport oversendt fra Statens Planteinspeksjon fremgikk det at en del militære avdelingers kontroll med mottaking av matvarer var mangelfull med den følge at Forsvaret ble påført tap. Klagene er for enkelte avdelingers vedkommende delvis tilbakevist, men undersøkelsene i saken er ikke ferdig ennå.

Det er Ombudsmannens erfaring at kostholdet fremdeles er meget variabelt, og viser for så vidt til det som ble uttalt om dette spørsmål i fjorårets beretning. Ombudsmannen er kjent med at Forsvarets rasjonaliseringstjeneste arbeider spesielt med kostholdet og forhåpentligvis vil dette medføre at de avdelinger

som i dag ligger dårligst an får bedret sitt kosthold.

Tjenesteforhold.

I denne gruppe som gjelder nokså uensartede saker, er det behandlet 24 saker samt 2 som er overført fra i fjor.

Lengden av den daglige tjenestetid er tatt opp i 4 saker. Et spørsmål som melder seg i den forbindelse er mulighetene for lørdagsfri for de vernepliktige. Dette er et spørsmål som har vært tatt opp med jevne mellomrom siden befalet fikk redusert sin arbeidstid og gjennomført ordningen med fri annen hver lørdag. På tillitsmannskonferanser blir det fra tillitsmennes side svært ofte gitt uttrykk for at en liknende ordning for mannskapene bør gjennomføres. Dette er imidlertid et spørsmål som har flere sider det er grunn til å ta i betraktning, og en slik ekstra fridag vil mannskapene ved svært mange avdelinger ikke kunne nyttiggjøre seg. Saken har vært tatt opp med Forsvarsdepartementet som har uttalt at den reduserte tjenestetid har ført til at spørsmålet om tjenestetidens utnyttelse må vurderes. Det er departementets oppfatning at det ved denne vurdering vanskelig kan gis plass for noen ordning med lørdagsfri for mannskapene. Departementet antar imidlertid at spørsmålet blir tatt hensyn til av forsvarsgrenene.

I gjeldende bestemmelser for rosignal heter det for Hærens og Sjøforsvarets vedkommende at rosignal blåses kl. 22.00, men at rosignal om sommeren kan blåses en time senere. I Luftforsvaret praktiseres den ordning at rosignal blåses kl. 22.45 hele året. Fra tillitsmannsutvalget ved en av Hærens avdelinger er Ombudsmannen anmodet om å ta opp med de militære myndigheter spørsmålet om å utsette rosignal til kl. 23.00 hele året. I begrunnelsen for henvendelsen er det anført at det ut fra forholdene i dag med gode forlegninger med bibliotek, peisestuer med radio, fjernsyn og aviser, kantiner og kino ville være rimelig og naturlig med en slik utsettelse. Det er videre pekt på at den nå gjeldende bestemmelse skriver seg fra den gang revelje for beredne våpen gikk kl. 05.00 og for de øvrige kl. 06.00. Med revelje kl. 07.00 som i dag, finner tillitsmennene det rimelig at rosignal kan utsettes til kl. 23.00 uten at dette får skadevirkninger.

Ombudsmannen har erklært seg enig i dette forslag hvis gjennomføring sikkert vil ha betydning for trivselen, og har tatt saken opp med Forsvarsdepartementet. Saken er ennå ikke ferdig utredet i departementet.

De vervedes forhold er tatt opp i enkelte saker som har vært til behandling, og dette

har også vært fremme på enkelte av årets tillitsmannskonferanser. De vervede gir uttrykk for at deres tjenesteforhold er usikre og at de vet for lite om sine rettigheter og plikter. Så vidt Ombudsmannen kan forstå, skulle de gitte bestemmelser og retningslinjer for de vervedes tjeneste være tilstrekkelig. Det synes imidlertid som om de respektive tjenestesteder orienterer sine vervede for lite, ofte kjenner de bare kontraktsbestemmelsene og disse er generelt formulert. Allerede i 1960 utarbeidet departementet nærmere retningslinjer for de vervedes tjeneste. Departementet har henstillet til Norsk Tjenestemannslag å gjengi disse retningslinjer i Tjenestemannslagets meldingsblad for vervede mannskaper, og det er derfor grunn til å tro at forholdet vil bedre seg. Et spørsmål som i år har vært ganske mye diskutert er de vervedes forhold til tillitsmannsutvalget. Dette spørsmål vil bli nærmere omtalt under avsnittet om tillitsmannsutvalgene.

Ombudsmannen omtalte i fjorårets beretning en sak som gjaldt effektiv tjeneste under repetisjonsøvelsene, saken er omtalt i Dok. nr. 6 for 1962—63 side 10, spalte 2. Det forelå ikke noen uttalelse fra de militære myndigheter da saken ble omtalt i fjor. Ombudsmannen finner at forholdet har så stor almen interesse at saken bør omtales i år, idet saken nå er ferdig behandlet fra myndighetenes side.

Som nevnt i fjor gjaldt saken hjelpemannskaper som på innkallingskortet var satt opp i bestemte tjenestestillinger. De regnet med at hensikten med repetisjonsøvelsen skulle være å gi dem trening i disse stillingene som de skulle dekke ved mobilisering. Dette fremgikk også av heftet «Hærens repetisjonsøvelser» som ble sendt mannskapene og det samme ble anført som grunn for å avslå søknader om utsettelse, da enkelte av dem på grunn av tungtveiende velferdsgrunner søkte om dette. Mannskapene ble imidlertid brukt til rene oppryddingsarbeider og lemping av ved, og mente at hele øvelsen for deres vedkommende bare var et spill av tid. Stemningen blant mannskapene ved denne avdeling var av den grunn meget amper. Det er på det rene at en repetisjonsøvelse fører til meget store vanskeligheter for de innkalte og deres arbeidsgivere, og øvelsene griper forstyrrende inn på så mange områder i det sivile liv. Det er derfor etter Ombudsmannens oppfatning, meget alvorlig når mannskapene i tillegg sitter igjen med følelsen av at det hele har vært bortkastet og som i dette tilfelle, betrakter hele øvelsen som «en eneste stor vits».

Et avgjørende punkt i saken er om hjelpemannskaper som er mobiliseringsplassert i

bestemte tjenestestillinger kan kalles inn til repetisjonsøvelser utenom denne plassering uten at det på forhånd er foretatt noen omplassering. HOK mener at det er anledning til dette og peker i den forbindelse på at mobiliseringsplasseringen av disse mannskaper når som helst kunne vært omgjort og at de arbeidsdyktige ikke er kommet i noen annen stilling enn de ellers normalt ville vært.

Forsvarsdepartementet har erklært seg enig med HOK, men peker på at det er to forhold som er årsak til at saken er reist. Det ene er at mannskapene ikke er benyttet til slik tjeneste som de er oppført til på Krigstjenestekortet, det andre er problemet med behandling av søknader om utsettelse.

Departementet ber HOK, for det første forholds vedkommende, å overveie om ikke de arbeidsdyktige i stedet for bestemte stillinger bør få anført f. eks. hjelpetjeneste på sine Krigstjenestekort. Innkallingen skulle ikke da skape komplikasjoner. Når det gjelder det annet forhold, peker departementet på at en bør være varsom når det gjelder begrunnelser for avslag på søknader om utsettelse for arbeidsdyktige. En må unngå avslag begrunnet med «opplæring for sin stilling ved mobilisering» hvis en ikke er helt sikker på at vedkommende blir brukt i en stilling som krever opplæring/øvelse og ikke bare til vanlig håndreknings- og leirarbeid.

Ombudsmannen har for så vidt intet å bemerke til det som er anført av HOK og departementet. Det synes å være på det rene at mobiliseringsplasseringen kunne vært endret, og dermed kunne mannskapene vært innkalt til den tjeneste de nå utførte. Ombudsmannen er enig i at saken ville ha sett annerledes ut om ikke mannskapene på grunn av Krigstjenestekortet hadde trodd de skulle få opplæring/øvelse i bestemte stillinger. På den annen side vil vel repetisjonsøvelser, som har sin berettigelse først og fremst ved at de skaffer de militære mannskaper nødvendig trening, alltid virke mer eller mindre bortkastet på de hjelpemannskaper som bare gjør vanlig leirarbeid, selv om dette arbeid er helt nødvendig for avvikling av øvelsene.

De øvrige saker i denne gruppe gjelder forskjellige forhold vedrørende den daglige tjeneste. I 8 saker er de avgjørelser som opprinnelig er truffet opprettholdt, og Ombudsmannen er enig i disse avgjørelser. I 3 saker er det foretatt visse endringer. Resten av sakene gjelder forespørsler av forskjellige slag som Ombudsmannen har besvart etter å ha foretatt nærmere undersøkelser.

Permisjoner.

Ombudsmannen har i år ikke behandlet noen generelle permisjonssaker utenom spørsmålet om moderasjonsordningen med NSB.

Spørsmålet om moderasjon på statsbanene i en annen form enn den nå gjeldende har til stadighet vært oppe til behandling på tillitsmannskonferansene og likedan i de enkelte avdelingens tillitsmannsutvalg. Ombudsmannen omtalte dette spørsmål i fjorårets beretning. Det er ikke skjedd noen endringer i gjeldende bestemmelser, slik at situasjonen i dag er den samme. Det mannskapene er mest opptatt av er en smidigere ordning, slik at de kan få moderasjon også på enveis billett.

På bakgrunn av avismeldinger om at Norges Statsbaner hadde tatt opp til vurdering hele sitt moderasjonssystem, forespurte Ombudsmannen Forsvarsdepartementet om det kunne være grunn til å ta opp på ny spørsmålet om de vernepliktige mannskapers moderasjon. Dette har imidlertid foreløpig ikke ført til noen endringer i de gjeldende bestemmelser.

De 12 permisjonssakerne Ombudsmannen har hatt til behandling gjelder alle enkeltspørsmål om langpermisjoner, jordbrukspermisjoner etc., og er tatt opp til behandling med de respektive avdelinger. I 4 saker har behandlingen ført til at den avgjørelse som var truffet er blitt endret, uten at mannskapene ved den opprinnelige avgjørelse kunne sies å være urimelig behandlet. I de øvrige saker har Ombudsmannen erklært seg enig i de avgjørelser som var truffet.

Velferd.

I denne gruppe er det behandlet 4 saker, samt 1 sak overført fra 1962. 4 av sakene gjelder anmodning om bistand til å få bygget velferdshus, i et tilfelle til permisjonshytte. Behovet for velferds- og undervisningslokaler blir av tillitsmennene ofte tatt opp under Nemndas befaringer. I de tilfelle dette er skjedd i år, er det nærmere omtalt under befaringsavsnittet.

Kantiner.

Det er behandlet 6 saker om kantinespørsmål, samt 2 saker overført fra 1962. Samtlige saker har Ombudsmannen tatt opp med Forsvarets kantiner på grunnlag av forhold som er omtalt i referater fra tillitsmannsmøter. Sakene gjelder åpningstider, priser og klager over manglende varer. I samtlige saker har Forsvarets kantiner redegjort for de forhold som tillitsmennene har tatt opp, og disse redegjørelser har Ombudsmannen oversendt vedkommende avdeling.

Kantinepriser og åpningstider er spørsmål som mannskapene er svært opptatt av. Dette kommer tydelig frem på tillitsmannskonferansene og under Nemndas befaringer. Det er utvilsomt at mannskapene er misfornøyd med den prispolitikk som føres. Det blir ofte gitt eksempler på at prisene på kantine ligger over prisene på sivile kaféer i distriktet, mens Forsvarets kantiner på sin side hevder at kantineprisene ligger til dels betydelig under prisene på sivile kaféer. En viss innskrenkning i åpningstidene synes også etter hvert å være gjennomført. Det har vært merkbart flere klager å høre over dette i år enn tidligere.

Disiplinær- og straffesaker.

Innenfor denne gruppe er det behandlet 23 saker samt 3 saker fra i fjor.

Tolv saker gjaldt henvendelser fra enkelte soldater med klage over den formelle behandling av deres refselsaker. I en sak fikk Ombudsmannen utvirket at soningen ble utsatt, i en annen sak at vedkommende fikk forklare seg på ny. I de øvrige saker hadde Ombudsmannen intet å bemerke til behandlingen.

I 4 saker ble det klaget over refselsutmålingen. I den ene saken ble refselsen etter vanlig anke i mellomtiden satt ned. I de øvrige saker var Ombudsmannen enig i refselsutmålingen, og dette ble gjort klart for de refsede.

Permisjonsnektelse som kollektivt tiltak er brukt i flere saker som er bragt inn for Ombudsmannen av personell som mener at dette er urettferdig overfor dem som ikke har gjort noe galt. I de saker Ombudsmannen har hatt til behandling er den kollektive permisjonsnektelse blitt trukket tilbake. En sak var av en slik art at Ombudsmannen fant grunn til på prinsipielt grunnlag å ta saken opp med Generaladvokaten. Ombudsmannen finner grunn til nedenfor å referere de uttalelser som ble gitt i denne sak.

Ombudsmannen uttalte i sitt skriv til avdelingen følgende:

«Ombudsmannen ble lørdag den 30. mars oppringt av to soldater som var nektet week-endpermisjon med den begrunnelse at de ikke hadde stått opp ved morgenreveljen den 25. mars. Dette var skrevet på soldatenes permisjonsseddel. Det er senere opplyst at de to fikk permisjon fra lørdag slik at saken for disse to for så vidt er ordnet. Ombudsmannen finner imidlertid grunn til å ta opp de rent prinsipielle sider av denne sak.

Det faktiske forhold slik det ble fremstillet for Ombudsmannen er at det den 25. mars ble notert en rekke mannskaper for å ha stått for sent opp. På oppstilling ga kompanisjefen beskjed om at de som var notert ikke ville få week-endpermisjon følgende helg. De to

forannevnte visste ikke at de var notert og søkte permisjon med det resultat som er nevnt ovenfor. Begge hevdet at de ikke hadde vært for sent oppe, idet den ene hadde vært på WC og kom inn på rommet etter inspisering, mens den andre var oppe og hadde fått på seg strømpene da inspisering kom.

Ombudsmannen er kjent med at permisjonsnektelse i en viss utstrekning blir brukt i tilfelle hvor man har noe å utsette på mannskapenes opptreden uten at dette gjøres i de former som er foreskrevet for en refselse. Dette kan gjøres fordi mannskapene ikke har krav på permisjon og fordi det vanligvis ikke blir gitt noen begrunnelse for at en permisjonssøknad avslåes. I dette tilfelle fremgår det imidlertid klart at permisjonsnektelse er en reaksjon fra kompaniets side fordi soldatene ikke hadde stått opp i rett tid.

I følge disiplinærreglementet er permisjonsnektelse en refselse og det er i samme reglement oppstilt bestemte formelle krav for å kunne bruke dette reaksjonsmiddel ved et påstått refsbart forhold. Uansett hvilken av de to fremgangsmåter som brukes blir reaksjonen av soldaten oppfattet som en «straff» for noe galt han har gjort.

Som forsvar for en ordning med permisjonsnektelse i slike tilfelle blir det anført at det dreier seg om bagatellmessige saker, at soldaten forstår og godtar en slik fremgangsmåte, at de slipper å få en refselse på rullebladet og at det ville bli alt for mye arbeid for befalet om man skulle bruke ordinær refselse for alle «småsynder». Ombudsmannen kan forstå enkelte av disse argumenter, i alle fall i de tilfelle hvor soldaten virkelig har opptrådt klanderverdig. På den annen side har man dog som meget tungtveiende, hensynet til en rettferdig behandling. Disiplinærreglementets bestemmelser sikrer en forsvarlig behandling bl. a. ved at soldatene får anledning til å komme frem med alle opplysninger av betydning for avgjørelsen. Dermed er man så langt det er mulig sikret et rettferdig resultat. Dette hensyn blir ikke tilgodesett i de tilfelle hvor en permisjonssøknad uten nærmere undersøkelser blir avslått.

Et annet moment som teller i denne sammenheng er at kompanisjefen som regel holder seg til troppssjefens påtegning på permisjonsseddelen. Hvis troppssjefen ikke tilrår permisjon blir søknaden i de aller fleste tilfelle avslått uten at grunnlaget for troppssjefens uttalelse blir nærmere undersøkt. Dermed har man indirekte gitt troppssjefen en adgang til å refse som det ikke er forutsatt at han skal ha.

Ser man på de generelle permisjonsbestemmelser kan det i høy grad diskuteres om en kompanisjef overhodet har anledning til å nekte en soldat permisjon med den begrunnelse at han ikke er fornøyd med hans tjeneste. Det er riktignok så at det i bestemmelsene er fastslått at militært personell generelt ikke har krav på permisjon av noen art. Det er imidlertid, i de alminnelige betingelser som er oppstilt for at permisjoner kan innvølges, ikke uttalt noe om at soldatene må ha utført spesiell god tjeneste eller liknende. De eneste krav er at permisjoner ikke hindrer hans utdanning, at den tjeneste vedkommende måtte være pålagt blir utført tilfredsstillende av andre, at han melder seg tilbake etter permi-

sjon, at han kjenner og følger bestemmelsene om bruk av uniform, om permisjon, hilseplikt etc.

Etter en samlet vurdering av de forhold som her er nevnt er det Ombudsmannens oppfatning at den praksis som dette konkrete tilfelle er et eksempel på, er uheldig idet den svært ofte fører til urettferdig behandling av mannskapene.

Ombudsmannen ville sette pris på å bli gjort kjent med avdelingens syn på disse spørsmål.»

Avdelingen svarte følgende:

«Som svar på Ombudsmannen for Forsvarets skriv skal avdelingen få uttale:

1. Kompanisjefen har overfor avdelingssjefen gitt følgende fremstilling av saken:

«Den 18. mars og 25. mars fikk jeg rapport fra inspisierende kompanibefal om at endel soldater ikke var stått opp ved revelje. Dette kunne dreie seg fra 5 til 10 minutter etter at revelje var gått.

Antallet varierte fra 8 til 14 mann. Ved morgenoppstilling 25. mars innskjerpet jeg forholdet og meddelte at de som var grepet i å ligge etter revelje ville ikke få innvilget weekend den første de søkte, og presiserte samtidig at det ikke var å betrakte som en refselse, men at jeg var interessert i å få uthvilte soldater klar til full innsats kommende dag og at det derfor var nødvendig for meg å få nevnte personell til å legge seg til rimelig tid.

Ved tidligere tilfeller hvor personellet har ligget etter revelje har jeg varslet de respektive troppssjefer om at kveldspermisjoner for dette personell ikke skulle innvilges med samme begrunnelse.

De to soldatene var av insp kp befall rapportert som ikke stått opp den 25. mars. Rapporten gav derfor grunnlag for meg til å nekte permisjon. Av rent praktiske grunner og for å spare unødig arbeid, tok jeg ikke forhør av hver enkelt soldat det her gjaldt, men gikk som vanlig ut fra at insp kpbefals rapport var i samsvar med sannheten og at samtlige rapporterte ikke var stått opp til riktig tid. Det viste seg senere at de to soldater var stått opp — noe som også ble konstatert etter nærmere undersøkelser med insp kp befall.

Permisjon for disse to ble derfor innvilget. Det er her fra min side begått en feil og at jeg selvsagt skulle ha innkalt samtlige til forhør — ansikt til ansikt med insp. kp befall, men da ville sikkert hele formiddagen være lite effektiv for meg. I praksis gjør man da ikke — i slike mindre forseelser — dette. At de to soldater følte seg urettferdig behandlet synes i dette tilfelle å være rimelig.

Jeg mener saken kunne ha vært unnått dersom velferdskontoret før soldatene fikk anledning til å ringe, hadde kontaktet meg og sagt fra — så ville jeg selvsagt ha innkalt dem og fått sjekket saken nærmere. Velferdskontoret er meddelt mitt syn på slike saker og er bedt om at de for fremtiden underretter meg eller min NK.»

2. Ombudsmannen er av den oppfatning at den praksis som dette konkrete tilfelle er et eksempel på er uheldig idet den svært ofte fører til urettferdig behandling av mannskapene.

3. Avdelingen er helt uenig i denne oppfatning. Det er meget sjelden at det fører til urettferdig behandling.

Soldater som måtte føle seg urettferdig behandlet er vanligvis snare til å ta dette opp med sine kompanisjefer. Er det grunnlag for klager blir forholdet selvsagt rettet på. I dette spesielle tilfelle har de altså først ringt Ombudsmannen.

4. Troppssjefene gir alltid en klar begrunnelse når de fraråder permisjon.

5. At det kan være noen fordel å la slike saker avgjøres ved refselse — for kompanisjefen må foreta seg noe — er vanskelig å forstå. Avdelingen tror heller ikke at dette er oppfatningen blant soldatene. Jeg vil for øvrig undersøke dette nærmere gjennom tillitsmennene.

6. Ifølge BPH 1—006 av 8. mars 1961 side 8 kan det gis ekstra øvelse utenom tjenestetiden dersom en ikke oppnår det nødvendige resultat av utdannelsen.

Etter avdelingens mening er det helt i samme linje at en kompanisjef holder personell inne til rimelig tid om kvelden slik at de kan komme til sengs tidlig og være uthvilt til kommende dags tjeneste.»

Generaladvokaten avga følgende uttalelse:

«Jeg slutter meg i det store og hele til det syn som er gjort gjeldende i Ombudsmannens skriv av 5. april 1963 til nevnte avdeling. Avdelingssjefen har også åpent og fordomsfritt innrømmet at det kan reises innvendinger mot hans saksbehandling og hans første avgjørelse, som han for øvrig selv omgjorde.

Avdelingssjefen fastholder derimot det prinsipielle synet som det fra militær side legges så stor vekt på med utgangspunkt i at mannskapene ikke har krav på permisjon. Jeg deler ikke dette synet. Det gjelder allerede om selve utgangspunktet at det ikke lenger kan sies å ha noen ubetinget gyldighet. Og i alle tilfelle kommer likhetsgrunnsetningen inn, like meget når det gjelder tilståelse av permisjon som i alt hva der ellers hører til eller følger med tjenesten. Ingen skal favoriseres eller diskrimineres i forbindelse med permisjon. Alle har, om ikke samme rettskrav så la oss i hvert fall kalle det samme rimelige forventning om permisjon. Det er forbausende at så få militære innsær at dette er bakgrunnen for i det hele tatt å anvende nektelse av permisjon som refselsesmiddel.

Jeg utelukker ikke at særlig godt eller særlig dårlig militært forhold kan gi anledning til en henholdsvis særlig velvillig eller noe restriktiv behandling av en konkret søknad om permisjon. Det må i så fall foreligge en naturlig årsakssammenheng og en uangripelig forholdsmessighet mellom avgjørelsen og bakgrunnen for den. Men under ingen omstendigheter kan det være lovlig slik som opprinnelig skjedd med nevnte soldater, å reagere mot en antatt noen minutter forsinket ståen opp etter revelje, med generellt å bestemme at de skyldige «ikke vil få innvilget den første weekend de søker». Dette er jo helt ut ensbetydende med refselse på nektelse av permisjon for

samme weekend, og begrunnelsen er et konkret refsbart forhold.

Avgjørelsen og avgjørelsesmåten strider mot en rekke grunnleggende bestemmelser i vår disiplinærordning. Saken skal etterforskes med de partsrettigheter anmeldte herunder har som mistenkt. Refselsen skal utmåles under hensyn til forgåelsen og tidligere militært forhold. (Som førstegangs forseelse synes det naturlig å anta at simpel eller streng irettesettelse i tilfellet med disse soldatene ville ha vært tilstrekkelig overfor de av dem som hadde rent rulleblad fra før.) Refsede skal gis adgang til anke, i hvert fall så langt som til DK-sjefen. Også Krigsadvokaten kommer da inn i bildet. Det er slett ikke sikkert at foresatt myndighet deler den befalingsmanns syn som har ilagt refselsen.

Hvis ikke Disiplinlovkomitéens arbeid hadde vært så langt fremskredet, kunne det ha vært ønskelig om denne saken som Ombudsmannen har forelagt for meg var lagt fram for komitéen. Både det konkrete tilfellet og meningsbrytningen omkring saken er illustrerende og interessant og av de mest aktuelle spørsmål som dagens og framtidens disiplinærordning reiser.»

En av statsadvokatene har tatt opp med Ombudsmannen spørsmålet om Ombudsmannens medvirkning til å få redusert antall saker som de militære myndigheter oversender til påtalemyndigheten. Han ga uttrykk for den oppfatning at en omhyggelig granskning av de saker som kan avgjøres disiplinært ville medføre fordeler både for de militære myndigheter og påtalemyndigheten.

Ombudsmannen uttalte at det etter hans oppfatning ikke ble oversendt saker til påtalemyndigheten i utrengsmål og at antallet straffesaker var beskjedent i forhold til antall refselsessaker. Ombudsmannen fant ikke grunn til å foreta seg noe før resultatet av disiplinærutvalgets arbeid forelå.

I beretningen i fjor redegjorde Ombudsmannnemnda for spørsmålet om lesestoff til militære arrestanter og konkluderte med at det syntes å være grunn til å gjøre bestemmelsene om arrestanters adgang til lesestoff klarere. Det foreligger nå uttalelse fra overkommandoene, Generaladvokaten og Forsvarsdepartementet. Da spørsmålet er av almen interesse finner Ombudsmannen å burde referere uttalelsene.

Sjøforsvarets overkommando uttaler følgende:

«I Sjøforsvaret følges den praksis at militære arrestanter har anledning til passende lesning i arresttiden i den utstrekning pålagte militære tjenesteplikter, i henhold til disiplinærreglementet pkt 78, ikke har vært til hinder for dette.

Sjøforsvarets overkommando finner derfor ikke grunn til å foreslå at disiplinærreglementet endres med hensyn til bestemmelsene i pkt. 81.»

Hærens overkommando:

«Av de mottatte uttalelser fremgår det at avdelingene praktiserer de militære arrestanters adgang til å lese noe forskjellig. Det hersker stort sett enighet om hva slags lesestoff som skal tillates, men praksis med hensyn til når arrestantene skal ha adgang til å lese, er forskjellig. Ved enkelte avdelinger oppbevarer arrestantene lesestoffet i sellen og det er bare den tjeneste de pålegges som begrenser leseadgangen. Ved andre avdelinger avsettes det bestemt tid til fri lesning om ettermiddagen eller etter den normale tjenestetid, mens det i tjenestetiden bare er adgang til slik lesning som tjener den militære utdanning.

HOK er av den oppfatning at den foran nevnte ordning, der adgangen til fri lesning for de militære arrestanter innskrenkes i den vanlig tjenestetid til fordel for lesning som fremmer militære kunnskaper, ikke er i strid med disiplinærreglementets bestemmelser. I medhold av disiplinærreglementets pkt. 78 antar overkommandoen at det i tjenestetiden, som en tjenesteplikt, er adgang til å pålegge arrestantene å lese spesiell litteratur som har sammenheng med militærutdanningen. Utenfor tjenestetiden må derimot arrestantene ha adgang til fritt å velge passende lesning som fastsatt i reglementets pkt. 81.

På grunnlag av foranstående finner HOK det ikke nødvendig å endre disiplinærreglementets pkt. 81, jfr. pkt. 78.»

Luftforsvarets overkommando:

«Det har vært innhentet uttalelser fra underlagte ledd.

Av uttalelsene fremgår det at ved alle stasjoner, unntatt en, praktiseres den ordning at arrestantene har adgang til ønsket lesestoff, dersom dette ikke er av anstøtelig karakter. Dette gjelder såvel i som utenfor den normale tjenestetid, med de begrensninger i tjenestetiden som kan følge av bestemmelsene i disiplinærreglementet, punkt 78.

Overkommandoen antar at lesning som har tilknytning til tjenesten kan pålegges arrestantene i tjenestetiden med hjemmel i reglementets punkt 78.

I henhold til ovenstående finner ikke LOK behov for å foreslå endringer av disiplinærreglementets punkt 81.»

Generaladvokaten:

«Generaladvokaten er i likhet med HOK av den oppfatning at en begrensning av arrestantenes lesning i vanlig tjenestetid til fordel for stoff som fremmer deres militære utdanning, ikke er i strid med disiplinærreglementet jfr. pkt. 78.

På den annen side må jeg ta avstand fra en så sterk begrensning som den siterte instruks fra nevnte bataljon gir uttrykk for.

Jeg er enig med overkommandoene i at det ikke er behov for noen endringer av disiplinærreglementet på dette punkt. Derimot vil jeg notere meg saken med henblikk på en eventuell revisjon av disiplinærreglementet etter at innstillingen fra disiplinærlovkomitéen er behandlet.»

Forsvarsdepartementet slutter seg til det Generaladvokaten hadde anført om en even-

tuell endring av disiplinærreglementet for så vidt angår bestemmelsene om lesestoff til militære arrestanter.

Ombudsmannen har hatt til behandling en klage over forføyninger mot personell implisert i en større tyverisak. Ombudsmannen finner ikke grunn til å gå nærmere inn på detaljene i saken, men etter at straffesaken var avgjort ble det truffet en ordning for enkelte av de impliserte som var tilfredsstillende.

De øvrige saker i denne gruppe er av en slik art at det ikke er noen grunn til å omtale dem i beretningen.

Forholdet mellom befal og menige.

Det er behandlet 9 saker innenfor denne gruppe, samt ferdigbehandlet 1 sak fra ifjor. En sak ble ikke tatt opp til nærmere undersøkelse, idet vedkommende klager ikke samtykket i at hans klage ble gjort kjent for avdelingen.

I samtlige saker er forholdene, etter anmodning fra Ombudsmannen, undersøkt av overordnet militær myndighet som har truffet følgende avgjørelser: I tre saker er det påtalte forhold ordnet uten at det er truffet andre forføyninger. En sak er avgjort med en skarp tilrettevisning overfor vedkommende befalingsmann med advarsel mot gjentakelser. I en sak er det uttalt misbilligelse med befalingsmannens opptreden. I en sak er det fastslått at befalingsmannen har optrådt ukorrekt. I en sak ble det fastslått at befalingsmannen ikke hadde optrådt refsbart, men at hans opptreden vitnet om uklok personellbehandling og dette ble meddelt ham. I en sak hadde avdelingen intet å bemerke til det inntrufne.

Ombudsmannen har ikke hatt noe å bemerke til de undersøkelser som er foretatt og det resultat overordnet myndighet er kommet frem til.

Tillitsmannsutvalg.

I beretningen for i fjor redegjorde Ombudsmannen for det den 23. ungdomskonferanse i november 1962 uttalte om behovet for å gi tillitsmennene en form for utdanning. Ungdomskonferansen så denne utdanning som et ledd i styrkelsen av tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, en styrkelse konferansen fant meget påkrevet.

Ombudsmannen har tatt dette spørsmål opp med Forsvarsdepartementet. Departementet forela saken for forsvarsgrenene som var positivt innstillet til forslaget om opplæring av tillitsmenn. Forsvarets Sivilopplæringsråd hadde, på bakgrunn av uttalelser fra forannevnte ungdomskonferanse, utarbeidet forslag

til kurs for ungdoms- og idrettsledere. Sivilopplæringsrådet ga i sin innstilling uttrykk for at dette kurset også delvis ville dekke behovet for opplæring av tillitsmenn.

Forsvarsdepartementet fant ikke av praktiske grunner å kunne gjennomføre Sivilopplæringsrådets forslag om ukekurs eller ungdomskonferansens forslag om weekend-kurs som et ledd i opplæringen av tillitsmenn. Departementet foreslo derimot at alle mannskaper som ble valgt til tillitsmenn skulle pålegges å delta i 2—3 «diskusjonsaftener» hvor tillitsmannsordningen skulle drøftes under ledelse av velferdsoffiseren eller av en annen offiser med godt kjennskap til tillitsmannsordningen. Det ble forutsatt at drøftingene skulle omfatte bl. a. tillitsmennenes arbeid for mannskapene, samarbeid med avdelingen og gjennomgåelse av slike typiske sakskomplekser som tillitsmennene må regne med å få til behandling. Så vidt mulig burde det også, etter departementets oppfatning, settes av tid til en omtale av de viktigste bestemmelser utvalgene vil kunne få bruk for samt en mer generell orientering om Forsvarets reglementsverk og hvordan en finner frem i det.

Departementet forutsatte videre at disse diskusjonsaftener ble gjennomført etter det samme hovedmønster i hele Forsvaret og etter et opplegg utarbeidet av Ombudsmannen.

Ombudsmannen har intet vesentlig å bemerke til departementets forslag, men går ut fra at spørsmålet om opplæring av tillitsmenn kan tas opp på ny om de foreslåtte tiltak ikke skulle vise seg å svare til hensikten.

I forbindelse med spørsmålet om utdanning av tillitsmenn har også spørsmålet om orientering til mannskapene i sin alminnelighet om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen vært drøftet bl. a. på flere tillitsmannskonferanser.

Etter en av tillitsmannskonferansene i DKØ ble spørsmålet tatt opp med Hærens overkommando. HOK var enig i at det er nødvendig med mer omfattende informasjon på dette felt enn tilfelle er i dag. HOK antok at det befal som i første rekke ville få til oppgave å orientere mannskapene ikke alltid ville ha de nødvendige forutsetninger for dette. HOK var dessuten redd for å foreslå tiltak som påla befalet ytterligere plikter. Det var videre en forutsetning at de orienteringer som ble gitt var riktige og på alle måter fyllestgjørende. HOK antok at man ville oppnå det beste resultat ved at Ombudsmannen utarbeidet en forelesning eller en forelesningsdisposisjon til bruk for kompanisjefer o. l.

Forsvarsdepartementet har erklært seg enig i dette forslag og har uttalt at alt personell på et passende tidspunkt etter første fremmøte bør gis en bred muntlig orientering om

tillitsmannsordningen i Forsvaret. Orienteringen skal gis fortrinnsvis av avdelingens sjef og kommer som et tillegg til brosjyren «Tillitsmannsordningen i Forsvaret». Orienteringen skal gis etter samme mønster i hele Forsvaret, og det er forutsatt at Ombudsmannen utarbeider et forelesningshefte beregnet på ca. 2 timer.

Som et ledd i arbeidet med å orientere mannskapene og tillitsmennene, har Ombudsmannen omarbeidet brosjyren «Tillitsmannsordningen i Forsvaret». Den er gitt i et nytt og hendigere format og synes nå å være en god støtte for tillitsmennene i deres arbeid.

Forslagsordningen i Forsvaret synes å være lite kjent blant de vernepliktige mannskaper. Av de 92 forslag som kom inn i Hæren i 1962 var bare 14 sendt inn av korporaler og menige. I Luftforsvaret kom det i 1961 1 forslag fra menige og i 1962 ingen.

Ombudsmannen har sett forslagsordningen som et middel til å stimulere mannskapenes positive interesse for militærtjenesten og for tillitsmannsordningen. Ombudsmannen har tatt opp med Forsvarsdepartementet spørsmålet om hva som kan gjøres for å få ordningen bedre kjent. Departementet har igjen tatt saken opp med forsvarsgrenene som hver for seg vil treffe tiltak for å stimulere forslagsordningen.

To spørsmål vedrørende tillitsmannsordningen har i år vært i forgrunnen, spørsmålet om møtehyppigheten i de lokale tillitsmannsutvalg og de vervedes adgang til tillitsmannsutvalgene.

Når det gjelder møtehyppigheten har dette vært drøftet på de fleste tillitsmannskonferanser likesom det også har vært diskutert med tillitsmennene under Nemndas befaringer. Etter gjeldende bestemmelser skal det i de lokale utvalg holdes minst 2 møter i måneden. Det er ytterst få utvalg som holder så mange møter. Det kan være mange grunner til at ikke det bestemte antall møter holdes. En av de vesentligste er sikkert den praksis som har utviklet seg ved mange avdelinger, at tillitsmennene går til sine foresatte med sakene etter hvert som de dukker opp.

I diskusjonen om dette spørsmål har det vært delte meninger. Ved avdelinger med mange forskjellige arbeidsoppgaver, f. eks. et stabskompani, hvor mannskapene sjelden er samlet, har det vært hevdet at det er behov for 14-daglige møter. Ved andre avdelinger, hvor mannskapene hele tiden samlet gjør tjeneste sammen med sitt befall, gir det seg så mange muligheter til å drøfte problemene som oppstår at det ikke er behov for møter så ofte.

Nemnda har derfor vært inne på den tanken å foreslå bestemmelsene endret slik at de lokale utvalg skulle pålegges å holde møter minst 1 gang i måneden. Dermed kan de som har behov for det holde flere møter, mens de øvrige lettere vil kunne overholde bestemmelsene enn tilfelle er i dag.

Spørsmålet om de vervedes adgang til tillitsmannsutvalgene, som ordinære tillitsmenn for de vervede eller som representanter for de utskrevne mannskaper, har også vært diskutert. Det har også her vært gitt uttrykk for delte meninger. Etter gjeldende bestemmelser skal de vervede ikke være medlemmer av de ordinære tillitsmannsutvalg. De kan imidlertid delta i møtene med observatorer. Dette har i første rekke sammenheng med at de vervede i motsetning til de utskrevne er lønsmottakere og at de har sin egen faglige organisasjon som tar seg av sine medlemmers problemer. Det har imidlertid ved mange avdelinger vist seg å være et behov for de vervede å være med i tillitsmannsutvalgene. Dette henger bl. a. sammen med at en del verver seg før de er ferdige med førstegangstjenesten. Inntil de er ferdig med førstegangstjenesten er de undergitt de samme bestemmelser og har de samme tjenesteforhold som de utskrevne mannskaper. Ved enkelte avdelinger er også mannskapsstyrkens sammensetning slik at det ville være naturlig at de vervede var representert i utvalgene, i enkelte tilfelle endog som representanter for de utskrevne mannskaper. Ombudsmannnemnda har ikke tatt endelig standpunkt til om den skal foreslå gjeldende bestemmelser endret.

Ombudsmannen har også i år skrevet til de utvalg hvor møtehyppigheten har vært dårligst. I tillegg til dette har Ombudsmannen i år også tatt opp tillitsmannsutvalgenes virksomhet med en rekke kommandosjefer og gitt en orientering om utvalgenes virksomhet basert på de innsendte møtereferater fra vedkommende kommando. Dette gjelder særlig kommandoer med mange utvalg.

Sjefen for Distriktskommando Østlandet har i sitt svar uttalt at han har inntrykk av at tillitsmannsinstitusjonen arbeider seg sikkert frem innen DKØ, idet alle avdelingssjefer er blitt klar over den betydning utvalgene har når det gjelder å effektivisere tjenesten og for spesielt å ta bort mulige misforståelser innen avdelingen. DK-sjefen er oppmerksom på at enkelte avdelinger mener at det påbudte antall møter er noe høyt, men han finner foreløpig ingen grunn til å fremme forslag om forandringer i bestemmelsene.

DK-sjefen synes antallet uløste saker er høyt. Han vil la dette forhold undersøke nær-

mere for å få brakt på de rene om det her dreier seg om saker som kunne vært løst på avdelingsnivå.

DK-sjefen er også enig i at forslagsordningen er av stor interesse og at avdelingene til enhver tid plikter å holde mannskapene orientert om denne ordning. DK-sjefen har sendt Ombudsmannens skriv ut til alle avdelinger, idet han er sikker på at de synspunkter det var gitt uttrykk for i skrevet ville medvirke til å øke interessen for utvalgenes virksomhet.

Sjefen for Luftkommando Nord-Norge har inntrykk av at utvalgenes virksomhet stort sett er bra. Gjenpart av alle møtereferater leses og kommenteres av LK-sjefen personlig, hvoretter sakene følges opp av LK-staben. LK-sjefen beklager at antall møter ikke har vært holdt etter forutsetningen. LK-sjefen har imidlertid overfor stasjonssjefene understreket den betydning som Stortinget tillegger tillitsmannsordningen og har minnet sjefene om den nytte utvalgene kan gjøre i informasjonstjenesten. LK-sjefen vil også forsøke å stimulere forslagsordningen.

Sjefen for Luftkommando Sør-Norge er enig med Ombudsmannen i at en god informasjonstjeneste er av den største betydning for medlemmene i tillitsmannsutvalgene, idet dette er et middel til å skape tillit som igjen er en av de grunnpilarer som et godt samarbeid og en effektiv tjeneste bygger på. LK-sjefen antar at denne informasjonstjeneste ikke er viet nok oppmerksomhet og vil innskjerpe dette overfor avdelingene. LK-sjefen er ikke enig i at det er nødvendig med henholdsvis 12 og 24 møter årlig i de sentrale og lokale utvalg. Han mener bestemmelsene burde være mer elastiske. LK-sjefen er meget interessert i forslagsordningen og vil ta dette spørsmål opp med underlagte avdelinger. LK-sjefen peker til slutt på at nyetableringen av LKS har medført at ikke all kontrollvirksomhet er ordentlig etablert ennå. Han vil så snart det er mulig ved inspeksjoner og besøk holde seg orientert og føre kontroll med tillitsmannsutvalgenes virksomhet, likesom underlagte avdelinger vil bli pålagt å innsende møtereferater.

Sjefen for Brigaden i Sør-Norge har sendt Ombudsmannens skriv ut til sine underlagte avdelinger med enkelte kommentarer.

Sjefen for Brigaden i Nord-Norge har som hovedinntrykk at tillitsmannsvirksomheten ved brigadens avdelinger stort sett har vært god, særlig ved bataljonene. Det kan nok variere noe fra avdeling til avdeling, men over alt er det stor fremgang i forhold til tidligere. Brigadesjefen er i tvil om nødvendigheten av så mange møter som bestemmelsene

forutsetter. For enkelte av brigadens avdelinger vil forholdene være slik at det blir vanskelig på grunn av tjenesten å gjennomføre det pålagte antall møter. Brigadesjefen har også sendt Ombudsmannens skriv til underlagte avdelinger.

Det er i år holdt følgende distriktsvise tillitsmannskonferanser:

1. Distriktskommando Østlandet, stående avdelinger
2. Distriktskommando Østlandet, skole- og øvingsavdelinger
3. Distriktskommando Sørlandet
4. Distriktskommando Nord-Norge
5. Sjøforsvarskommando Østlandet
6. Sjøforsvarskommando Sørlandet
7. Sjøforsvarskommando Vestlandet
8. Sjøforsvarskommando Nord-Norge
9. Luftkommando Sør-Norge (Østlands-avdelinger)
10. Luftkommando Nord-Norge.

Det er i år således bare Distriktskommandoene Vestlandet og Trøndelag og Sjøforsvarskommando Trøndelag som ikke har holdt konferanser. Dette henger formentlig sammen med at nevnte kommandoer har svært få avdelinger. Dessuten har Luftkommando Sør-Norges avdelinger i Trøndelag og Sør- og Vestlandet ikke vært med på tillitsmannskonferanser.

De forskjellige konferanser har etter samråd med Ombudsmannen, vært lagt opp og arrangert etter noe forskjellig mønster, og Ombudsmannen finner grunn til nedenfor å redegjøre ganske kort for de enkelte konferanser.

DKØ's konferanse for stående avdelinger ble arrangert over to dager, den 9.—10. desember. Det ble overensstemmende med de bestemmelser som er fastlagt for distriktstillitsmannskonferanser, gitt orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, velferdstjenesten, sivilundervisningen, feltpresttjenesten, Forsvarets kantiner, Hærens intendanturtjeneste, forpleining, utrustning, innkvartering, økonomiske forhold, verneplikt, innkalling, overføring og utsettelse. Etter innledningsforedragene var det diskusjon hvor såvel befal som menige fikk anledning til å gi uttrykk for sitt syn. Det ble dessuten gitt en orientering om behandlingen av saker tatt opp på tidligere konferanser.

DKØ's konferanse for skole- og øvingsavdelinger ble arrangert av Hærens sambands skole- og øvingsavdeling på Jørstadmoen i dagene 23.—24. april. Det ble gitt orienteringer med etterfølgende diskusjon om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, velferdstjenesten, feltpresttjenesten, Forsvarets kantiner, sivilopplæringen og disiplinen i Forsva-

ret. Det ble deretter behandlet en del spørsmål innmeldt av tillitsmennene på forhånd, slik at de respektive fagsjefer kunne gi fyllestgjørende svar. Følgende spørsmål ble drøftet: Anskaffelse av bedre skiutstyr, idrettsutstyr, permisjonsskjorter, bedre undertøy samt varmere fottøy, behov for mer skaplass på rommene, utlevering av 4 sett undertøy, fjerning av rangeringsnummer og midlere poengtall på de militære skoler og kursers vitnemål, lørdagsfri annenhver uke for utskrevne mannskaper, lørdag som halv fridag i relasjon til langpermisjonsdagene, oppbevaring av sivil tøy i leiren, moderasjon på jernbane, kino og teater, utsettelse av rosignal til kl. 2300, innkommanderingstilleggets størrelse, bygging av fritidsbygg med gymnastikksaler og svømmebasseng og sivilingeniørers stilling og utnyttelse i Forsvaret.

Distriktskommando Sørlandet og Sjøforsvarskommando Sørlandet holdt en felleskonferanse i Kristiansand 25.—26. november. Første dag ble forbeholdt et møte mellom tillitsmennene og Ombudsmannen. På dette møte ble det gitt en del orienteringer, likesom tillitsmennene fikk anledning til å forhåndsdrøfte de saker som skulle behandles på konferansen. I plenumsmøte neste dag ble det gitt orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, velferdstjenesten, undervisningstjenesten, kantinetjenesten og feltpresttjenesten. Etter innledningsforedragene ble deltakerne delt i grupper som bearbeidet hvert sitt emne. I den etterfølgende diskusjon i plenum redegjorde først gruppeførerne for gruppens syn før ordet ble gitt fritt for den alminnelige diskusjon.

Distriktskommando Nord-Norge arrangerte sin konferanse i Harstad 30.—31. mai. Det ble gitt en orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen med etterfølgende diskusjon. Deretter ble følgende saker behandlet: Fredsregulativets bestemmelser om legitimasjon av forsørgelsesbyrde, kostpenger for ugifte mannskaper under permisjon, oppbevaring av sivil tøy i leiren, utbetaling av et pengebeløp ved dimisjon, gratis toalettsaker, overføring av personell til andre avdelinger, velferdsbygg i Heggelia, lørdagsfri, effektivisering av sivilundervisningen og samfunns-læren.

Konferansen for Sjøforsvarskommando Østlandet ble holdt i Horten 17. september. Det ble gitt orienteringer med etterfølgende diskusjon om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, sivilundervisningen, idrettstjenesten, velferdstjenesten og feltpresttjenesten.

Tillitsmannskonferansen for Sjøforsvarskommando Vestlandet ble arrangert på Haakonvern 13. september. De vanlige orien-

teringer med etterfølgende diskusjon ble holdt, dessuten ble spørsmålet om informasjon til mannskapene inngående drøftet.

Sjøforsvarskommando Nord-Norges konferanse ble arrangert i Harstad 15.—16. november. Det ble gitt de vanlige orienteringer med etterfølgende diskusjon og behandlet spørsmål innmeldt av tillitsmennene: Filmtjenesten for fartøyer i SKN, postdistribusjon til fartøyer, vaskeritjenesten for UVB og MTB, innkommanderingstillegg til utskrevne mannskaper, permisjonssko, reparasjon og bytting.

Gardermoen flystasjon arrangerte i dagene 12.—13. desember konferanse for LKS's avdelinger på Østlandet. Det ble gitt orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, feltpresttjenesten, velferdstjenesten, sivilundervisningen og kantinetjenesten med etterfølgende diskusjon. Det ble redegjort for behandlingen av de saker som hadde vært oppe på tidligere konferanser. Det ble videre behandlet følgende saker innmeldt av tillitsmennene: Utdannelse av tillitsmenn, grenaderenes forhold til tillitsmannsutvalget, dimisjonsgebyr, indeksregulering av ytelser til soldaten og hans familie, lovbestemt rett til permisjon, dimisjon på permisjonsdager, bruk av skjerf uten å bruke kappe, kappe for Luftforsvarets personell, avdelingsmerker i Luftforsvaret, rensing av permisjonsuniformer, gratis halvsåling av permisjonssko, utlevering av kjeledress til mannskaper som gjør tjeneste i opsrom og bunker og prisene på hårklipp.

Tillitsmannskonferansen for Luftkommando Nord-Norge ble holdt på Bodø flystasjon 13.—14. februar. Første dag hadde Ombudsmannen et forberedende møte med tillitsmennene. Annen dag ble det holdt ordinært møte med tillitsmenn og avdelingssjefer. Det ble gitt en orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen med etterfølgende diskusjon. Deretter ble følgende saker innmeldt av tillitsmennene behandlet: Adgang til bytte av tjenestested, mannskapsmangelen i LKN, moderasjon ved permisjonsreiser på hurtigrute/jernbane, 50 pst. moderasjon med SAS med fast plassbestilling, bruk av militære kjøretøyer ved permisjonstransporter, forhøyelse av kostøret i Nord-Norge, forhøyelse av kostøret ved stasjoner med døgnvakt og tildeling av 16 mm spillefilm, eventuell dannelse av filmring.

Som nevnt er konferansene i år lagt opp etter noe forskjellig mønster. Etter ønske fra tillitsmennene er det forsøkt med et forberedende møte mellom tillitsmennene og Ombudsmannen dagen før konferansen. Disse forsøk har falt heldig ut, og har tydeligvis gjort det lettere for tillitsmennene å delta aktivt i konferansene. På samme måte har

gruppebehandlingen av forskjellige spørsmål virket. En slik gruppevirksomhet forutsetter imidlertid møte av to dagers varighet og man skal få tilstrekkelig tid til diskusjon.

Det er ikke tvilsomt at disse konferanser dekker et stort behov hos tillitsmennene. Det er mange tillitsmenn som har uttalt at de først etter å ha vært med på en slik konferanse forstår hva tillitsmannsordningen kan utrette og hva systemet betyr for mannskapene. At det nå etter hvert er gitt anledning til å behandle konkrete saker innmeldt av tillitsmennene har utvilsomt hevet verdien av konferansene. Vel er det så at konferansene ikke uten videre kan løse sakene, men tillitsmennene får anledning til å diskutere disse spørsmål med bestemmende myndigheter på relativt høyt plan, de får orientering om forholdene og opplysning om årsakene til at problemene ikke alltid er så lette å løse. Ser man på de spørsmål som blir tatt opp til behandling viser det seg at det stort sett er de samme problemene mannskapene er opp-tatt av, uansett forsvarsgren eller tjenestested. Det er de samme forhold som går igjen fra år til år, men med tillitsmenn fra en ny årsklasse. Det synes derfor å være grunn til at de militære myndigheter tar disse «gjen-gangere» opp til nærmere vurdering.

I bestemmelsene om avholdelse av tillitsmannskonferanser gitt av Forsvarsdepartementet, er det i pkt. 4 bestemt at det skal gis en rekke orienteringer med adgang til etterfølgende diskusjon. Bestemmelsen er muligens noe for kategorisk formulert. Alle de nevnte orienteringer er ikke alltid like aktuelle, likesom det kan være spesielle forhold det kanskje kan være grunn til å ta opp til drøftelse. Et litt smidigere møteopplegg enn hit-til synes i alle tilfelle å være ønskelig. Et emne som alltid må behandles på konferansene er imidlertid tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, idet dette er selve grunnlaget for konferansene. Av den grunn er det også

absolutt nødvendig at Ombudsmannen er representert på konferansene.

Et av Ombudsmannens midler til å holde kontakt med tillitsmannsutvalgene er de møte-referater som sendes Ombudsmannen. Referater sendes inn som tidligere fra alle sentrale utvalgs møter, likedan fra lokale utvalg som ikke har kontakt med noe sentralt utvalg.

De statistiske opplysninger som gis nedenfor er utarbeidet på grunnlag av disse møte-referater.

Møtehyppigheten og det som for øvrig fremgår av referatene gir ikke noe helt riktig bilde av de enkelte utvalgs virksomhet. Det er derfor heller ikke riktig å legge for stor vekt på de statistiske opplysninger som gis. Når Ombudsmannen likevel har funnet grunn til å gi disse opplysninger, er det for å gi et visst inntrykk av omfanget av det arbeid som utføres i utvalgene.

I fjor ble det forsøkt gitt visse opplysninger også om de lokale utvalgs virksomhet. Dette var basert på noe tilfeldig innhentede opplysninger. Når dette foreløpig ikke kan gjøres helt pålitelig, har Ombudsmannen funnet grunn til å sløyfe disse opplysningene i år.

For Sjøforsvarets vedkommende er oversikten nå delt opp i landstasjoner og fartøyer. Ombudsmannen har funnet dette ønskelig fordi forholdene ombord og i land er så forskjellige. Det synes å være på det rene at behovet for hyppige møter ikke er så stort ved små avdelinger. Ombudsmannen har foran vært inne på dette spørsmål. Det er grunn til å tro at dette vil gi seg utslag på møtestatistikken for Sjøforsvarets fartøyer etter hvert som man går over til mindre fartøyer.

Utvalgenes antall i år er økt med 5. Hæren har reduksjon med 2, mens Sjøforsvaret og Luftforsvaret har økning med henholdsvis 6 og 1. Tallene i parentes nedenfor er fjor-årets.

Hæren	37 (39)	avdelingsutvalg med	322	møter	(287)
Sjøforsvaret landstasjoner	22 (16)	—»—	»	122	» (106)
Fartøyer	14 (14)	—»—	»	89	» (116)
Luftforsvaret	27 (26)	—»—	»	267	» (261)
Total	100 (95)	avdelingsutvalg med	800	møter	(770)

Gjennomsnittsmøteantallet for samtlige utvalg ligger i år rundt 8. Forsvarsgrenene enkeltvis har disse gjennomsnittsmøteantall: Hæren 8, Sjøforsvarets landstasjoner 6, Fartøyer 6 og Luftforsvaret 10.

Delvis bemannede fartøyer gjennom året har bidratt til å redusere antall møter. Når

det gjelder de helårig bemannede avdelinger burde møtevirksomheten vært noe større, spesielt for Sjøforsvarets vedkommende.

Utvalgene har i år behandlet 5 020 saker (5 226) som fordeler seg på forsvargrenene slik:

Hæren	2 378	(2 497)
Sjøforsvaret landstasjoner ...	871	(657)
Fartøyer	223	(334)
Luftforsvaret	1 548	(1 738)

I forhold til i fjor er saksantallet i de sentrale utvalg sunket med 206 saker. Hæren og Luftforsvaret har hatt en reduksjon på henholdsvis 119 og 190, mens Sjøforsvaret har hatt en økning med 103 saker.

Av orienteringer om ulike forhold, gitt av sjefen som formann i utvalget, opptrer Hæren med 366, Sjøforsvaret med 143 og Luftforsvaret med 262.

Ombudsmannen opplyste i fjor at ca. $\frac{1}{3}$ av sakene var uløste. Da det imidlertid ikke alltid var mulig å få rede på resultatet av saker som ikke var ferdigbehandlet i et møte, var det grunn til å tro at løsningsprosenten var større. I år har avdelingene etter Ombudsmannens anmodning i større utstrekning gitt opplysninger om tidligere behandlede saker. Dette viser som antatt at løsningsprosenten er større enn anført i fjor. Av årets saker er det mindre enn $\frac{1}{4}$ som kan anses som uløste.

Det er en forutsetning at det ikke bare skal være tillitsmennene som skal reise saker. Det har derfor en viss interesse å se forholdet mellom de saker som er reist av utvalgets formann og de som er reist av tillitsmennene. Fra formennenes side er reist 706 saker utenom orienteringene, mens tillitsmennene har reist 3 553 saker. Hovedtyngden av saksmengden fordeler seg stort sett som tidligere år på gruppene kommandert tjeneste, uniformer, underbringelse, kosthold, permisjoner, velferd, kommunikasjoner, lønn, tillegg og godtgjøringer, syke- og sosialsaker samt tillitsmanns- og ombudsmannsordningen.

Fordelingen ser i tall slik ut:

1. Beordring, overføring m. v., dimittering	78	(139)
2. Kommandert tjeneste	305	(341)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige ...	86	(97)
4. Uniformer m. v.	401	(481)
5. Underbringelse m. v.	588	(580)
6. Kosthold og hygiene	564	(716)
7. Permisjoner m. v.	302	(379)
8. Kantinesektoren	138	(67)
9. Velferdssektoren	942	(1 192)
10. Idrettssektoren	205	(205)
11. Kommunikasjonssektoren .	227	(222)
12. Økonomiske forhold	64	(56)
13. Sosial- og sykesaker	84	(106)
14. Forsvarets skolesektor ...	24	(30)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	50	(54)
16. Tillitsmanns- og ombuds- mannsordningen	512	(586)

Repetisjonsavdelingene har også i år hatt 19 utvalg som har avholdt 26 møter med et samlet saksantall på 182, 36 saker mindre enn i fjor. De største saksgruppene er disse:

Beordring m. v.	16	saker
Uniformer m. v.	16	»
Underbringelse m. v.	16	»
Kosthold m. v.	15	»
Permisjoner	13	»
Velferd m. v.	29	»
Idrett m. v.	6	»
Kommunikasjoner	14	»
Socialsaker	9	»
Tillitsmanns- og ombudsmanns- ordningen	15	»
Saker av orienterende art	36	»
Saker reist av tillitsmennene ...	119	»
Saker reist av formennene	27	»
Saker ikke løst i overensstemmelse med tillitsmennenes ønske	4	»

Løsningsprosent 97.

Erfaringsmessig finner Ombudsmannen at det faller naturlig for disse avdelinger å løse mange av de spørsmål som oppstår ved direkte kontakt med sjefen.

Når så få repetisjonsavdelinger har sendt møtereferater, skyldes ikke det at virksomheten er liten i disse utvalg. Årsaken er snarere at Ombudsmannen ikke har så god kontakt med disse avdelinger. Fra tidligere besøk under repetisjonsøvelser har Ombudsmannen inntrykk av at tillitsmannsvirksomheten går meget godt, og at de eldre erfarne mannskaper i disse avdelinger bidrar sterkt til de gode resultater på denne sektor.

Økonomiske forhold.

Det er innenfor denne gruppe behandlet 21 saker samt 4 fra tidligere år.

Tretten saker gjelder familietillegg eller forsørgertillegg. 11 av disse saker er enkelt-henvendelser fra mannskaper. 6 søknader er avslått, mens 4 er innvilget og 1 er ikke endelig avgjort.

Søknadene om forsørgertillegg har det vært visse vanskeligheter med å få behandlet, fordi nærmere regler har manglet. Det ble i Fredsregulativets Del I, pkt. 3.7 forutsatt at Forsvarsdepartementet skulle gi nærmere regler om forsørgertillegg for foreldre, søsken eller fraskilt hustru. Slike regler skulle vært utarbeidet allerede i januar 1963. Det viste seg imidlertid meget vanskelig å finne frem til tilfredsstillende kontrollordning med de forsørgelsesbyrder som mannskapene oppga. Regler om dette ble fastsatt av Forsvarsdepartementet 7. desember 1963. Opplysninger om forsørgelsesbyrde skal nå innhentes

hos offentlige myndigheter på bestemte skjemaer. Det vil ta tid å få samlet inn de nødvendige opplysninger slik at en søknad kan behandles, men det synes som om man nå har funnet frem til en betryggende ordning.

Spørsmål om utbetaling av familietillegg til vervede og menige i Kongo ble tatt opp med Ombudsmannen av tillitsmannsutvalget i LV-bataljonen. Utvalget fant det lite rimelig at de vervede ikke skulle få familietillegg så lenge alt befal fikk utbetalt slikt tillegg.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som etter å ha drøftet spørsmålet med Hærens overkommando og Luftforsvarets overkommando, tok saken opp med Lønns- og prisdepartementet. Dette departement antok at vilkårene for de vervede både i Kongo og i FN-styrkene var så gunstige at det ikke burde komme på tale å tilstå de vervede familietillegg. Det samme spørsmål ble for øvrig behandlet i Stortinget den 29. mai 1963 etter et spørsmål fra en av representantene. Ombudsmannen viser for så vidt til det svar Forsvarsministeren ga i den anledning.

Spørsmålet om hva som kan trekkes i de menige mannskapers innkommanderingstillegg har vært noe uklart. Det er Ombudsmannens oppfatning at praksis har vært noe forskjellig ved de forskjellige avdelinger. Spørsmålet tas opp fra tid til annen i tillitsmannsutvalgene. Det gis noe ulike svar. Ombudsmannen har derfor tatt saken opp med Forsvarsdepartementet. Departementet har gitt følgende redegjørelse:

«En viser til Ombudsmannens skriv av 29. oktober 1963. I Tj 9—6 «Pengeadministrasjon ved Hærens underavdelinger» er det gitt regler om trekk i soldatenes tjenestetillegg. I reglementets pkt. 21 a heter det:

«Tjenestetillegget til korporaler og menige er fritatt for skattetrekk, er skattefritt og skal ikke innberettes til skattemyndighetene uten etter deres forlangende. Etter syketrygdloven må krav fra trygdekasse om trekk i tjenestetillegg til korporaler og menige for skyldig trygdeprenie effektueres.»

Videre heter det under pkt. 21 c:

«Ved utbetaling av tjenestetillegget skal det foretas trekk for eventuelle krav (erstatning for tap, skyldig trygdeprenie o. a.)»

Når det gjelder punkt a i svaret fra tillitsmannsutvalget, er dette i samsvar med ovennevnte regler. Trekkpålegget er hjemlet i syketrygdlovens § 86, pkt. 2. I kommentarer til lov om syketrygd ved P. W. Ohldieck, I. Litleré og H. Rygh, s. 304, uttales:

«Trekk i innkommanderingstillegg som menige og korporaler får utbetalt, bør ikke pålegges med mer enn 1 krone pr. dag.»

Når det gjelder trekkadgangen for øvrig, meddeles at spørsmålet har vært forelagt Justisdepartementets lovavdeling for så vidt angår trekk i lønn. I en uttalelse til Finansdepartementet i skriv av 19. mars 1948 uttaler Justisdepartementet bl. a.:

«Det er i norsk rett et uklart spørsmål i hvilken utstrekning en statsfunksjonær er pliktig til å betale tilbake til statskassen beløp som han (hun) i god tro har fått utbetalt for meget i lønn eller lign., jfr. Castberg: «Innledning til forvaltningsretten», s. 91 og Arnholm: «Streiftog i obligasjonsretten» s. 195—96.

Man antar for sitt vedkommende at de beste grunner taler for som alminnelig regel å anerkjenne en plikt til tilbakebetaling med mindre særskilt forhold i det enkelte tilfelle tilsier noe annet.»

Etter departementets oppfatning vil spørsmålet om adgangen til trekk i innkommanderingstillegg i prinsippet ikke stå i noen vesentlig annen stilling. Det kan for øvrig opplyses at Forsvarsdepartementet p. t. har under utarbeidelse regler på dette område.»

Det vil således nå bli gitt klare regler på dette felt, slik at man blir sikret en ensartet praksis i fremtiden.

I beretningen i fjor opplyste Nemnda at spørsmålet om et særlig tillegg for sjøtjeneste for vernepliktige mannskaper i Sjøforsvaret var tatt opp med Forsvarsdepartementet.

Sjøforsvarets overkommando var prinsipielt enig i at de utskrevne menige som tjenestgjorde ombord ble gitt kompensasjon for de goder de mistet ved ikke å ha landtjeneste, samt for den byrdefulle tjeneste som sjøtjenesten er. Ved et slikt tillegg ville man få flere frivillige til sjøtjeneste, færre ansøkninger om landtjeneste, mindre pågang av mannskaper til leger og psykologer for å bli kjent udyktige til sjøtjenesten, samt bedre disiplinære forhold ombord.

Forsvarsdepartementet foreslo overfor Lønns- og prisdepartementet at en ordning med sjøtillegg for utskrevne mannskaper skulle gjennomføres. Lønns- og prisdepartementet fant imidlertid ikke å kunne samtykke i at utskrevne mannskaper som tjenestgjør om bord på Sjøforsvarets fartøyer tilståes sjøtillegg som foreslått av Forsvarsdepartementet. Lønns- og prisdepartementet viste til at sjøtillegg til befal og til vervede ikke er tatt med i Fredsregulativet for befal og vervede, og er dermed falt bort.

Spørsmålet om forhøyelse av innkommanderingstillegget har vært meget fremme i diskusjon på tillitsmannskonferanser og ellers på møter i tillitsmannsutvalgene. Dette forhold er nå ordnet ved Stortingets vedtak om forhøyelse av dagpengene.

De øvrige saker gjelder forskjellige økonomiske spørsmål vedkommende enkelte mann-

skaper. Ingen av sakene er av en slik art at det er grunn til å omtale dem nærmere.

Sykesaker.

Det er behandlet 26 sykesaker, samt to saker fra 1962. Enkelte prinsipielle spørsmål har bl. a. vært behandlet innenfor denne gruppe, og disse saker finner Ombudsmannen grunn til å omtale nærmere.

Ombudsmannen omtalte i fjor en folder som Forsvarets sanitet aktet å dele ut gjennom de militære legekontorer til mannskaper som dimitteres som syke. Folderen vil også bli fordelt til de lokale sykekasser for utlevering til mannskaper som blir syke etter endt militærtjeneste og som mener at det dreier seg om en sykdom påført dem under militærtjenesten. Denne folder er nå ferdig. Den inneholder opplysninger om stønad under militærtjenesten, anskaffelse av briller, tannpleie, medisinske spesialutgifter, proteser, etterundersøkelser, sykepenger, annen form for stønad, refusjon av tapt arbeidsfortjeneste, sosial hjelp, stønad under repetisjonsøvelse og stønad ved langvarig sykdom. I denne brosjyre skulle dimitterte mannskaper få alle de opplysninger de trenger, og det er Ombudsmannens oppfatning at brosjyren vil vise seg meget nyttig.

Tillitsmennene ved en repetisjonsavdeling tok opp spørsmålet om en gunstigere ordning med fritagelse for trygdeprenie under repetisjonsøvelser. De var klar over at en i prinsippet hadde fri trygdekasse, men bestemmelsen gjelder bare hele kalenderuker. Reisetiden og den ukedag mannskaper blir innkalt kan imidlertid føre til 3—4 dagers tjeneste før og etter de fulle kalenderuker som ikke vil omfattes av premiefritakelse. Ombudsmannen tok spørsmålet opp med Forsvarsdepartementet som kunne opplyse at spørsmålet allerede var tatt opp. Gjeldende bestemmelser vil bli gitt et tillegg om at premiefritakelse også gjelder uken hvor medlemmene er i tjeneste i minst 3 dager.

På bakgrunn av et par erstatningssaker Ombudsmannen har hatt til behandling etter bilulykker i tjenesten, tok Ombudsmannen opp med Forsvarsdepartementet spørsmålet om ikke Forsvaret i forbindelse med arbeidet med å få erstatning for de materielle skader Forsvarets biler var påført også burde ivareta de skadede soldaters interesser. Departementet ga uttrykk for den oppfatning at det ville komplisere skadeoppgjørene i vesentlig grad hvis Forsvaret skulle fremme krav om erstatning for personskade sammen med oppgjøret for tingskadene, fordi det er svært mange momenter som kommer i betraktning ved stipulering av skadens størrelse i saker om

personskade. Departementet antok for øvrig at mannskapene i slike saker ville være best tjent med å ha en sakfører til å ivareta sine interesser. Departementet pekte i den forbindelse på den ordningen med juridisk hjelp til vernepliktige som er kommet i stand ved avtale mellom Forsvarets velferdstjeneste og Den norske sakførerforening. Departementet viste også til den foran omtalte folder som vil få en henvisning til lov om yrkesskadetrygd som regulerer statens erstatningskrav i disse tilfeller.

I forbindelse med en sykesak Ombudsmannen ble orientert om på et møte og senere undersøkte, ble det fra avdelingen reist tvil om riktigheten av at Ombudsmannen tok opp slike saker til behandling. Det ble korrespondert med forskjellige myndigheter om den rent prinsipielle side av saken, og Ombudsmannen finner grunn til å gjøre saksforholdet kjent ved å referere det avsluttende skriv Hærens overkommando sendte vedkommende distriktskommando.

- «1. Som følge av en henvendelse fra Ombudsmannen for Forsvaret, redegjorde avdelingslegen i skriv av 25. mars 1963 for en sak vedrørende en soldat som ved morgenvisitasjonen den 19. mars hadde temperatur 38.9 og som ikke var blitt sykmeldt.

Redegjørelsen som ble utarbeidet etter at avdelingslegen hadde innhentet skriftlig tillatelse fra vedkommende soldat ble sendt tjenesteveg til Ombudsmannen.

2. I påtegning av 25. mars anførte avdelingen bl. a. (pkt. 4):

«Avdelingen kan ikke forstå at det er riktig av Ombudsmannen å ta opp saker av denne art. Kaptein NN er en gammel rutinert militærlege med stor erfaring. Avdelingen har aldri hatt noen som helst grunn til å betvile hans medisinske kvalifikasjoner. Han har sjefens fulle tillit, både som lege og offiser.

Hvis avdelingslegen fremtidig skal føle seg under press fra Ombudsmannen om å være «snild» vil det snart oppstå en situasjon som vil være ganske uholdbar for ham selv, men ikke minst for avdelingen.»

3. Vedkommende DK sluttet seg bl. a. til forannevnte anførsel og fant på grunn av den prinsipielle siden av saken å måtte fremme den til HOK.
4. Sjefslegen for Hæren som deretter ble forelagt saken, anførte i påtegning av 27. mai 1963 følgende:

«Sjefen for Hæren antar det er nødvendig og berettiget at Ombudsmannen innhenter opplysninger direkte på stedet når det fremmes klager til ham. Dersom han da finner klanderverdige forhold må han imidlertid reagere gjennom adekvate kanaler som enten må være kommandomyndigheten eller gjen-

nom faglige kanaler. SJLH har ikke mottatt noen klage på dette tilfelle fra Ombudsmannen, og det synes heller ikke som kommandomyndigheten har det. SJLH vil derfor foretrekke å behandle den medisinske side av saken til en er blitt gjort kjent med Ombudsmannens eventuelle ankepunkter. En undersøkelse fra Ombudsmannens side, som sikkert er av største betydning for å vurdere en klage, må ikke oppfattes som en inngripen i en avdelings ansvar. Dersom Ombudsmannen skulle trekke umiddelbare slutninger av sine undersøkelser og reagere lokalt og direkte, så blir saken en helt annen. Noen opplysninger om at så var tilfelle framgår imidlertid ikke av saken.»

5. I ekspedisjonen av 18. juni til Ombudsmannen erklærte HOK seg enig i det syn som kom til uttrykk i Sjefslegen for Hærens påtegning og ba om at saken, i fall Ombudsmannen hadde noen merknader til fremstillingen, måtte bli returnert slik at den medisinske siden av spørsmålet kunne bli behandlet av SJLH.
6. Ombudsmannen har med sålydende skriv av 21. juni returnert saken til HOK:

«Ombudsmannen har mottatt overkommandoens ekspedisjon av 18. d.m.

På grunn av det syn avdelingen har gitt uttrykk for under pkt. 4 i sin rapport av 30. mars d.å., et syn som for øvrig DKen sluttet seg til, finner Ombudsmannen grunn til å gjøre nærmere rede for det faktiske hendelsesforløp i saken.

Under et selskap Ombudsmannen deltok i hadde en av gjestene fortalt at hans sønn som tjenestgjorde i avd. X hadde fremstilt seg for legen med 38,9 i temperatur og smerter i ryggen, men allikevel bare blitt delvis sykmeldt. Faren mente det måtte være både galt og uansvarlig å la mannskaper med så høy feber gå oppe. Faren anmodet ikke Ombudsmannen om å ta saken opp, men Ombudsmannen fant det naturlig å undersøke forholdet idet det kunne være begått en feil.

Ombudsmannen kontaktet avdelingens lege dagen etter og fortalte om tilfellet uten å nevne hvem det gjaldt. Legen redegjorde for den praksis som ble fulgt, og de spesielle vanskeligheter avdelingen hadde akkurat da med mange sykmeldte. Legen ba om soldatens navn for å kunne undersøke nærmere, idet det her kunne være et «glipp». Etter en ny samtale med faren ble soldatens navn oppgitt. Forholdet ble undersøkt og Ombudsmannen ble pr. telefon meddelt de opplysninger legen gir i sitt skriv av 25. mars. Legen opplyste samtidig at han hadde skrevet til Ombudsmannen samme dag, dette brev kommer først nå med HOK's ekspedisjon til Ombudsmannens kunnskap, noe utover dette har Ombudsmannen ikke foretatt i saken.

Ombudsmannen har sett det som en meget viktig oppgave å bidra til å oppklare misforståelser, eller tilveiebringe

opplysninger og bringe klarhet i forhold innen Forsvaret som foreldre, pårørende, venner eller offentligheten i sin alminnelighet diskuterer eller forteller om. At faren reagerte i det foreliggende tilfelle forekommer ikke Ombudsmannen så merkelig. Temperaturstigning er vel for legmann det sikreste tegn på at noe kan være galt, og fra besøk hos sine private leger er vel de aller fleste mennesker vant til å bli beordret til sengs med en temperatur på 38.9. Ombudsmannen fant det uriktig at faren skulle gå og engste seg for det som var skjedd, og fant det uheldig at de forhold han omtalte skulle bli kjent i en stadig videre krets. På denne bakgrunn ble henvendelse til legen rettet. I og med at resultatet av legens undersøkelser ble meddelt faren anså Ombudsmannen saken for ferdigbehandlet, idet de gitte opplysninger ikke ga grunnlag for ytterligere tiltak fra Ombudsmannens side.

Ombudsmannen tør be om at nærværende uttalelse blir gjort kjent for de ledd som hittil har hatt saken til behandling.»

7. I Ombudsmannens instruks, fastsatt av Stortinget den 21. april 1952, er det i § 3 bl. a. bestemt:

«Nemndas oppgave er:

- a. Å behandle spørsmål som reises av tillitsmannsutvalg eller personell vedrørende tjenestetidens utnyttelse og mannskapenes forhold under tjenesten, så som mannskapenes økonomiske og sosiale rettigheter, videre spørsmål som angår undervisnings- og velferdsarbeid, kantinevirksomhet, pensjoner, utrustning, bekledning, kosthold og husrom.»

Videre er det i instruksens anført at Ombudsmannen i samband med de saker som forelegges ham, har rett til å søke opplysninger hvor som helst i Forsvaret, hvor sikkerhetsmessige hensyn ikke forbyr det.

Den siste bestemmelse er nærmere utdypet av Forsvarsdepartementet i KtF 1952 s.198, hvor det er gitt pålegg om at Forsvarets myndigheter, institusjoner, avdelinger m.v. skal gi direkte til Ombudsmannen de opplysninger denne ber om.

Det er således hevet over tvil at Ombudsmannen har anledning til å søke opplysninger direkte ved avdelingen om saker som blir tatt opp.

9. Så vidt HOK kan se er forutsetningen for dette at sakene reises av en person i Forsvaret eller av et tillitsmannsutvalg. HOK antar at de motstridende syn som er fremkommet i denne sak beror på en misforståelse. Avdelingen har gått ut fra at Ombudsmannen på grunnlag av henvendelsen fra soldatens far har tatt opp denne spesielle sak, mens Ombudsmannen egentlig kun har ønsket å rette en forespørsel om den generelle praksis i avdelingen. At saken har tilspisset seg skyldes utvilsomt det uheldige forhold at

angjeldende soldats navn, for så vidt naturlig nok, ble nevnt i samtalens løp.

HOK vil derfor anbefale at saken ansees for ferdigbehandlet.

10. Etter HOK's oppfatning har avdelingslegen behandlet denne sak helt korrekt idet han har innhentet uttalelse fra angjeldende soldat før redegjørelsen ble sendt.
11. Under henvisning til foranstående er det HOK's syn i denne sak at Ombudsmannen har full anledning til å innhente opplysninger direkte ved avdelinger eller hos enkeltpersoner om saker som er reist av personell i Forsvaret eller av tillitsmannsutvalg.

HOK deler for øvrig det syn som er kommet til uttrykk i SJLH's skriv, og som Ombudsmannen har erklært seg enig i, og som innebærer at Ombudsmannen i fall han ønsker å reise en sak, tar denne opp med kommando eller fagmyndigheten.»

Av de øvrige saker gjelder to tannlegebehandling. Den ene klaget over manglende behandling. Ved nærmere undersøkelser viste det seg imidlertid at soldaten hadde fått behandling 9 ganger, og at det således neppe var noen grunn til å klage over manglende behandling. Den andre gjaldt en tannskade påført under militærtjenesten, men som ikke kunne endelig repareres før soldaten var 25 år. Ombudsmannen kontaktet Tannlegesjefen som tok seg av saken.

Fjorten saker gjaldt økonomiske forhold i forbindelse med sykdom eller ulykker. I enkelte saker var betingelsene for utbetaling av familiestønad, sykepenger e.l. til stede. Dette ble ordnet. I andre saker hadde mannskapene eller deres pårørende fått det de hadde krav på, og dette ble meddelt dem etter at sakene var grundig undersøkt.

To saker gjaldt gamle sykesaker, en fra 1937, en fra 1952. I disse saker skaffet Ombudsmannen til veie de opplysninger vedkommende hadde bedt om.

I 7 saker var det spørsmål om lettere tjeneste eller skifte av tjenestested på grunn av sykdom. I de saker hvor det var nødvendig ble søknadene etterkommet.

Siden 1955 har Ombudsmannsnemndas innberetninger til Stortinget hvert år hatt med under avsnittet sykesaker en ulykkesstatistikk utarbeidet av Forsvarets sanitet. Disse statistiske opplysninger ble den gang ikke meddelt offentligheten. I dag kan Forsvarets sanitet selv gjøre opplysningene kjent. Etter avtale med Forsvarets sanitet har derfor Ombudsmannen unnlatt å ta med ulykkesstatistikken i årets beretning.

Sosiale saker.

Skattespørsmålet er flere ganger tatt opp av tillitsmenn for mannskaper i Gazastyrkene.

I et tilfelle gjaldt det beskatning av vervet personell. Det ble bl. a. pekt på i henvendelsen til Ombudsmannen, at det danske personell ble beskattet på en gunstigere måte. De norske skattemyndigheter var oppmerksom på at forholdene var endret siden 1957, da de gjeldende bestemmelser om beskatning av dette personell ble gitt. Den endelige avgjørelse i saken gikk ut på at kr. 9 pr. dag for korporaler og kr. 7 pr. dag for menige skulle ansees som skattefrie utenlandstillegg.

Et annet meget vanskelig skattespørsmål er dukket opp for mannskaper i Gaza i forbindelse med den nye tjenestetiden. I henhold til landsskattelovens § 17, 3. ledd nyter mannskapene med 1 års tjeneste godt av den skattefritakelse denne bestemmelse hjemler. Det kan her dreie seg om ca. kr. 3 000—3 500 pr. år. Dette forhold har vært av ganske avgjørende betydning for de ca. 125 mannskaper som fornyet sin kontrakt ved siste kontingentskifte. På grunn av den nye tjenesteordning vil disse mannskaper få noe kortere tjenestetid og vil komme til å mangle ca. 14 dager på 1 års tjeneste. Spørsmålet er om de allikevel vil kunne nyte godt av denne bestemmelse. Spørsmålet er ennå ikke avgjort, men må avgjøres innen kontingentskiftet ved månedsskifte mars/april. Neste kontingent vil heller ikke få mer enn ca. 11 måneders tjeneste, og spørsmålet om skattefritakelse vil ganske sikkert være av avgjørende betydning for de som eventuelt vil la seg rekapitulere. Skulle ikke skattespørsmålet finne en for mannskapene tilfredsstillende løsning, må man regne med en vesentlig nedgang i antall mannskaper som er villig til å fornye sin kontrakt.

Tre saker innenfor denne gruppe gjelder sivile økonomiske forhold som har ført til vanskeligheter for vedkommende vernepliktige. Ombudsmannen har hjulpet til med å finne en tilfredsstillende løsning i disse tre sakene.

De øvrige to saker gjaldt forespørsler som det er gitt tilfredsstillende svar på.

Diverse.

De syv sakene i denne gruppe dreier seg i det alt vesentlige om vervedes forhold. De enkelte saker er tatt opp med myndighetene i den utstrekning Ombudsmannen har funnet grunn til det.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 10 saker innenfor denne gruppe. De fleste gjelder klage over avgjørelse om opptak ved Forsvarets skoler. Disse sakene er undersøkt nærmere, men ikke i noe tilfelle har det vært noe å bemerke til den avgjørelse som er truffet. Enkelte saker

gjelder sivilundervisningen med klager over at mannskapene ikke har fått det timetall de mener å ha krav på. Et spørsmål som har vært drøftet bl. a. på tillitsmannskonferansene er en omlegging av undervisningen i samfunnskunnskap. Svært mange er lite tilfreds med det opplegg som brukes i dag. Dette er imidlertid et forhold som undervisningsmyndighetene er oppmerksom på og arbeider med.

Befalssaker.

Som nevnt innledningsvis er det en økning i antall saker tatt opp av befal og sivilt ansatte i Forsvaret. Det er i år behandlet 64 saker. Av disse er 24 saker oversendt fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen. Av de 24 saker oversendt fra sivilombudsmannen gjelder 15 saker sivilt personell i Forsvaret. Syv saker gjelder avskjed, oppsigelse eller frabeordring, mens de øvrige gjelder forskjellige forhold i forbindelse med tjenesten. I 16 av sakene har Ombudsmannen konstatert at det ikke er begått noen urett med den avgjørelse som er truffet. I 4 saker er det funnet en tilfredsstillende løsning. To saker er ikke ferdig behandlet ennå, mens 2 saker er trukket tilbake.

Stortingets militærkomité har tidligere uttalt at Ombudsmannen ikke skal behandle saker vedrørende tjenestemenns lønns- og arbeidsforhold. Dette har ført til at Ombudsmannen har vært i tvil om han skulle behandle de saker som er oversendt fra Ombudsmannen for forvaltningen. Ombudsmannen fant imidlertid at det var naturlig at han behandlet

disse saker inntil den fremtidige virksomhet var endelig klarlagt.

I en sak som ble trukket tilbake hadde klagerne fremkommet med ganske alvorlige beskyldninger mot sine foresatte, likesom to navngitte kollegers personlige forhold, kvalifikasjoner for stillingene de hadde og forholdene i forbindelse med ansettelsen var nokså detaljert beskrevet. De to klagerne ba om at deres navn ikke måtte bli gjort kjent når saken ble tatt opp med vedkommende avdeling. Ombudsmannen ga uttrykk for at han ikke kunne unnlate å opplyse hvem som hadde fremmet klagen. Overfor vedkommende avdeling og overordnede myndighet ville klagen fremstille seg som anonym med alle de kjedeligheter dette kunne medføre ved en mindre avdeling med gjennomsiktige forhold. Ombudsmannen fant heller ingen aktverdig grunn til å holde klagerens navn utenfor og pekte på at det var en selvfølgelig forutsetning at saker tatt opp gjennom Ombudsmannsinstitusjonen ikke skulle medføre ubehageligheter for klagerne. At klagerne selv mente de ville komme i en ubehagelig situasjon om deres navn ble kjent, kunne i alminnelighet ikke være tilstrekkelig grunn til å holde deres navn utenfor.

De øvrige saker som er tatt opp med Ombudsmannen gjelder alle sammen forhold som bare angår den enkelte klager, en del av dem skyldes virkningen av organisasjonsmessige endringer innen Forsvaret. Sakene gjelder stort sett forhold som er omtalt i tidligere beretninger. Ombudsmannen finner derfor ikke grunn til noen nærmere omtale av den enkelte sak.

Ombudsmannsnemndas befaringer.

Nemnda har i 1963 besøkt 32 avdelinger fordelt på 23 reisedager. Nedenfor nevnte avdelinger er besøkt:

29.—31. januar:

Gardermoen flystasjon.

Hærens intendanturs skole- og øvingsavdeling, Jessheimleiren.

Brigaden i Sør-Norge, Onsrud.

Hærens sambands hovedlager og -verksted, Dal.

Hærens skole- og øvingsavdeling i hestetjeneste, Starum.

24.—26. april:

Trøgstad batteri.

Våler batteri.

Rygge flystasjon.

Den militære forskole og Forsvarets gymnas, Fredriksten festning, Halden.

Feltartilleriets øvingsavdeling nr. 1, Fredrikstad.

11.—14. juni:

Hærens våpentekniske korps skole- og øvingsavdeling, Helgelandsmoen.

Ingeniørkompaniet/Brigaden i Sør-Norge, Eggemoen.

Ingeniørvåpnets skole- og øvingsavdeling, Hvalsmoen.

Infanteriets skole- og øvingsavdeling, Heistadmoen.

Luftforsvarets befals- og administrasjonsskole, Stavern.

3.—10. oktober:

Garnisonen i Sør-Varanger, Høybuktknoen.
Luftforsvarets stasjon Høybuktknoen.
Infanteriets øvingsavdeling i Finnmark,
Porsangmoen.
Ramsund orlogsstasjon.
Nes fort, Lødingen.
Bataljon III/Brigaden i Nord-Norge, Åse-
garden, Harstad.
Harstad sjøforsvarsavsnitt (Harstad fest-
ning).

4. november:

H. M. Kongens garde, Husebyleiren.
Hærens yrkesskoler for våpenteknisk befall,
Lørenveien.

3.—6. desember:

DK-staben/Distriktkommando Vestlandet,
Bergen.
Sjøkrigsskolen, Kvarven.
Flesland flystasjon.
Haakonsværn.
Sola flystasjon.
Stavanger sjøforsvarsavsnitt (Stavanger
festning).
KNM «Harald Hårfagre», Hafrsfjord.
Hærens transportkorps skole- og øvings-
avdeling, Vatneleiren.

Under disse befaringer har Nemnda hatt samtaler med følgende høyere sjefer:

Sjefen for Gardermoen flystasjon, oberst
Steffen-Olsen.
Sjefen for BRIG. S., oberst Brandsæter.
Sjefen for HVKSØ, oberst Dale.
Sjefen for IVSØ, oberst Tveten.
Sjefen for ISØ, oberst Viik.
Generalfelttøymesteren, oberst Mølsæter.
Sjefen for DKV, generalmajor Mølster.
Sjefen for Sjøkrigsskolen,
kommandør Skjong.
Sjefen for Skolesentret/Haakonsværn,
kommandør Lund.
Sjefen for SKV, kontreadmiral Voltersvik.
Sjefen for Sola flystasjon, oberst Fraser.
Sjefen for HTKSØ, oberst Orønn.

Nemndas besøk ved den enkelte avdeling er lagt opp som tidligere. Protokollene fra befaringene blir sendt til departementet, overkommandoene, de lokale kommandoer samt den enkelte avdeling.

De saker som reises under befaringene, enten av avdelingssjefer eller tillitsmenn, blir drøftet og senere i forbindelse med oversendelse av protokollen tatt opp med vedkommende myndighet i de tilfelle Nemnda finner grunn til det.

Nemnda skal i det følgende gi en kort omtale av forholdene ved de enkelte avdelinger som er besøkt i 1963.

Gardermoen flystasjon.

Mannskapsforlegningene er stort sett tilfredsstillende bortsett fra rekruttskolens. Det har vært tvil om hvor rekruttskolene skulle plasseres, derfor har man ikke kunnet ta standpunkt til spørsmålet om nybygging. Ny mannskapsspisesal og kjøkken er ønskelig, men det er ikke bevilget midler til dette. De lokaler som nå brukes er derfor pusset opp.

En tidligere befalsmesse brukes nå som velferdshus for mannskapene.

Det er bygget to nye befalsforlegninger siden 1959. Boligsituasjonen for befalet er også stort sett tilfredsstillende. Det er flere byggelag igang i Jessheimdistriktet.

Velferdsarbeidet ved avdelingen går bra med en omfattende hobbyvirksomhet.

Under samtalen med tillitsmennene ble disse spørsmål diskutert: Leder for hobbyklubben, effektiviteten i den daglige tjeneste, manglende fysisk trening, innkommanderingstillegget for utskrevne mannskaper, forhøyet familietillegg.

Hærens intendanturs skole- og øvingsavdeling.

Jessheimleiren er omtalt i fjorårets beretning under avsnittet Forlegningsforhold. Som nevnt under samme avsnitt i år, arbeides det med å skaffe denne avdeling en annen forlegning. Nemnda finner ikke grunn til å gjenta noe av fjorårets omtale. Det er ikke i år skjedd noe som gjør forholdene bedre.

Under samtalen med tillitsmennene ble det tatt opp en del spørsmål som hadde sammenheng med de elendige forlegningsforhold.

Brigaden i Sør-Norge, Onsrud.

Forlegningsforholdene er tilfredsstillende både for brigadens mannskaper og NIKE-batteriets personell som er forlagt her.

Kostholdet er godt. Tillitsmennene er med på å bestemme middagsmaten, en ordning som virker tilfredsstillende.

Sivilundervisningen går bra. Avdelingen har funnet frem til en ordning som også sikrer de fastkommanderte mannskaper det timetall de har krav på, noe som vanligvis er vanskelig å gjennomføre.

Hærens sambands hovedlager og -verksted, Dal.

Det er bare noen få vernepliktige mannskaper som gjør tjeneste her. For dem er forholdene meget tilfredsstillende.

Hærens skole- og øvingsavdeling i hestetjeneste, Starum.

Denne forlegning er også omtalt i fjorårets beretning under avsnittet Forlegningsforhold, spesielt bruken av de gamle norske brakker til forlegning. Bortsett fra dette er forholdene for de vernepliktige mannskaper tilfredsstillende.

Forlegningsforholdene for befal er imidlertid meget dårlige. Som befalsforlegning brukes en av de gamle bygninger på det tidligere gårdsbruk. Det er ikke innlagt vann, rommene er kalde og trekkfulle, likesom det er gjennomgang gjennom de forskjellige rommene. Huset er i det hele tatt lite egnet som befalsbolig.

Trøgstad batteri/NIKE-bataljonen.

Forholdene er stort sett tilfredsstillende. Batteriet har to forlegningsområder og dette skaper visse kommunikasjonsmessige problemer.

Våler batteri/NIKE-bataljonen.

Forlegningsforholdene er gode, men bademulighetene er for dårlige med for få dusjer i forhold til belegget. Batteriet vil forsøke å få innredet en badstue med dusj og garderobes.

Tillitsmennene tok opp spørsmålet om vaktordningen som de fant for anstrengende. Dette er for øvrig et spørsmål som i lengre tid har opptatt mannskapene ved alle NIKE-batteri-ene. Det synes imidlertid nå å være funnet frem til en akseptabel løsning.

Familieboligene er ikke tilfredsstillende. De er kalde og brenselutgiftene blir uforholdsmessig store. Det vil imidlertid bli igangsatt visse forandrings- og utbedringsarbeider for å bedre på forholdene.

Rygge flystasjon.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget ble spørsmålet om forhøyelse av dagpengene drøftet, likeledes tillitsmannsordningen, lørdag som halv fridag i relasjon til langpermisjonsdagene, vakt- og tjenesteordningen ved stasjonen.

Stasjonen har sendt de utskrevne mannskaper spørreskjemaer for å få rede på deres syn på forholdene ved stasjonen. 230 soldater hadde svart. Flertallet av mannskapene mente at arbeidet ved stasjonen var interessant, at arbeidsmengden var passelig og at arbeidsforholdene var gode.

Befaring av befalsmesse, mannskapenes spisesal og kjøkken og mannskapsforlegningen viste at forholdene var tilfredsstillende.

Den militære forskole og Forsvarets gymnas, Fredriksten festning.

Kasernen som inneholder forlegning for samtlige elever, kjøkken og spisesal og oppholdsrom med kantineutsalg er bygget i 1940. Den er meget godt vedlikeholdt og pent oppussert i vel avstemte farger. Med sin fine beliggenhet ga den et meget tiltalende inntrykk.

Tillitsmennene var meget godt fornøyd med forholdene ved skolen og hadde ingen saker de ønsket å ta opp med Nemnda.

Tillitsmennene for gymnaset, en løytnant og en fenrik, opplyste at de økonomiske forhold for enkelte kunne bli meget vanskelige. De hevdet at elevene ved Forsvarets gymnas var dårligere stillet enn f. eks. Te-befalet som kunne få realskole med full lønn og det befal i Luftforsvaret som får artiumskurs på Rygge med full lønn.

Feltartilleriets øvingsavdeling nr. 1, Fredrikstad.

Avdelingen mangler gymnastikksal, forsamlingslokale og undervisningsbygg. Alle bygninger som er i bruk er gamle, men ved ominnredning og modernisering er det skapt en blanding av gammelt og nytt som gir personellet stort sett tilfredsstillende forhold.

Tillitsmennene pekte på at forlegningskapasiteten er for liten. Med den store høyden under taket er kubikkinnholdet stort nok for det antall mann som er plassert på rommene, men gulvplassen blir for liten når det nødvendige utstyr er plassert. Dette vil formentlig rette på seg ved den nye tjenesteordning, idet antallet mannskaper i rekruttskolen da sannsynligvis blir mindre.

Hærens våpentekniske korps skole- og øvingsavdeling, Helgelandsmoen.

Den nye mannskapskasernen er bra med pent utstyr. De gamle norske brakke-ene må tas i bruk når belegget er stort. Tillegg til det gamle undervisningsbygg er blitt meget bra. Det er innredet kantine i kjelleren under spisesalen. Her er forholdene også blitt bra.

Yrkesskolens verksteder er dårlige og lite hensiktsmessige, særlig om vinteren. Skolen har mye kostbart utstyr og maskiner, og den utdannelse som blir gitt synes å være meget solid.

Idrettsanlegget vil komme til å omfatte gressbane med løpebane, håndballbane, hinderbane, gymnastikksal og svømmebasseng. Svømmebassenget, hvor det er utført et imponerende dugnadsarbeid, har ligget ferdig i lang tid. Da det imidlertid mangler midler til renseanlegg, kan det ikke tas i bruk. Løpe-

bane, hinderbane og håndballbane er under bygging. Det vesentligste av dette arbeid må også gjøres på dugnad.

Ingeniørkompaniet/Brigaden i Sør-Norge, Eggemoen.

Eggemoen er en liten, relativt nybygget leir. Leiren er på alle måter tilfredsstillende med en meget pen beliggenhet.

Under samtalen med tillitsmennene ble tillitsmannsutvalgenes virksomhet og betydning, disiplinen og informasjonstjenesten i sin alminnelighet diskutert.

Ingeniørvåpnets skole- og øvingsavdeling, Hvalsmoen.

Hvalsmoen er en relativt stor leir med en blanding av gammel og ny bebyggelse. De gamle brakkeene i nedre leir er etter hvert kostet på ganske mye og de er for så vidt blitt brukbare. Den nye tjenesteordning som fører til at det ikke blir noe opphold mellom kontingentene vil vanskeliggjøre vedlikeholdsarbeidet.

Under samtalen med tillitsmennene ga de uttrykk for at tillitsmannsordningen, slik den var organisert ved avdelingen, virket meget tilfredsstillende. De var gledelig overrasket over at mannskapene ble gitt så god anledning til å få gjort sitt syn gjeldende.

Mangelen på skikkelig gymnastikksal betyr meget, særlig for befalsskolens elever. Den kombinasjon man har i dag med forsamlings- og kinolokale er ikke tilfredsstillende.

Infanteriets skole- og øvingsavdeling, Heistadmoen.

De nyetableringer som er gjennomført på Heistadmoen har medført visse problemer. Særlig gjelder dette boligforholdene for befal med familier. Boligforholdene for enslig befal er meget gode.

To av mannskapsbrakkeene er under hovedreparasjon. Forholdene her vil bli bra. Disse kaserner skal brukes til befalsskolens elever.

Forlegningskapasiteten vil bli utnyttet til det ytterste og dette vil komme til å føre til vanskeligheter for vedlikeholdet.

Kjøkken og spisesal er ikke tilfredsstillende. Særlig gjelder dette kjøkkenet. Ventilasjonen er meget dårlig, det er ikke muligheter for hensiktsmessig lagring av matvarer og dette fører til en meget tungvint arbeidsordning.

Under samtalen med tillitsmennene ble spørsmålet om lørdagsfri, jernbanens moderasjonsordning og spisetjenesten ved avdelingen diskutert.

Luftforsvarets befals- og administrasjonsskole, Stavern.

Skolens arbeidsavdeling er for liten. Oppsetningen var på 48 mann, men tildelingen var ikke mer enn 18—20 mann. Dette førte til at elevene måtte brukes til mange gjøremål som arbeidsmannskapene egentlig skulle utføre, og dette skapte vanskeligheter for utdannelsen. Permisjonsmulighetene for arbeidsmannskapene ble også dårlige.

Forlegningsforholdene i de tyskbygde brakkeene var ikke tilfredsstillende, men skolen anså mulighetene til å få bygget en ny forlegning for små. Den nye mannskapsforlegning man har er meget bra.

Det var i flere år søkt om midler til istandsettelse av idrettsplassen. Det er nå bevilget halvparten av det nødvendige beløp.

Det foreligger videre planer for oppussing av kantine og forsamlingslokale.

Garnisonen i Sør-Varanger, Høybuktknoen.

Manskapsforlegningene er bra. Det er forlagt 8 mann på 6-manns rom, men dette vil bli endret når den nye mannskapskasernen er ferdig.

Kantineforholdene er som tidligere meget slette. Kantinebrakken er i det hele tatt ikke egnet til bruk vinterstid.

Kjøkken og spisesal er tilfredsstillende med et nyinnredet oppvaskrom.

Vakt- og arrestbygning er nybygget med gode forhold både for vakter og arrestanter.

Idrettsplassen er snart ferdig utbygget. Den vil få kunstig lys slik at den kan brukes som skøytebane om vinteren. Avdelingen har en skytebane med kunstig lys og håper å kunne skaffe midler til en lysløype til bruk for skiløperne om vinteren.

Forlegningsforholdene for de grensevaktposter Nemnda besøkte var vesentlig bedret siden Nemndas forrige besøk.

Grensevaktens mannskaper var meget opp-tatt av en ordning med rimelig innkvartering under permisjon i Kirkenes. De vervede mente de burde ha krav på samme grensetillegg som de vernepliktige mannskaper.

Tillitsmennene tok ellers opp spørsmålet om dimisjonspenger og mulighetene for permisjonsopphold i Kirkenes også for garnisonens mannskaper.

Luftforsvarets stasjon Høybuktknoen.

Denne stasjon er under utbygging. Den har i øyeblikket få mannskaper og man arbeider nå med å få til tilfredsstillende forlegningsforhold for dem.

Infanteriets øvingsavdeling i Finnmark, Porsangmoen.

På Porsangmoen er det ikke bygget noe særlig nytt i de senere år. Forlegningsforholdene for de menige mannskaper er som tidligere stort sett tilfredsstillende, i enkelte perioder med stort belegg blir det for mange forlagt på rommene. Undervisningsrom mangler fortsatt, de man i dag bruker til dette formål tilfredsstillende på langt nær kravene til slike rom.

Familieboliger til befal mangler det fortsatt. Dette medfører vanskeligheter med å skaffe befal til avdelingen, idet det her ikke finnes muligheter for hus på det sivile boligmarked.

Av samme grunn er det også behov for hybler til sivilt ansatt personell.

Ramsund orlogsstasjon.

Mannskapsforlegningen er av høy standard og ellers er også forholdene for mannskapene tilfredsstillende. Velferdstjenesten går bra og her er stedets lotter til stor hjelp.

Nemnda hadde under besøket et møte med samtlige mannskaper. Ombudsmannen ga en orientering om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. I den etterfølgende diskusjon ble det tatt opp flere forhold som stasjonens tillitsmannsutvalg skulle se nærmere på. Både mannskaper og befal ga uttrykk for sin glede over dette møtet som de fant meget nyttig.

Nes fort, Lødingen.

Det er bygget en ny mannskapsforlegning og en gammel tyskbygget brakke er ombygget. Forlegningsforholdene er således bra både for de vernepliktige og for de vervede mannskaper.

Under samtalen med tillitsmennene ble det foruten en generell diskusjon om tillitsmannsordningen også tatt opp en rekke forhold som tillitsmannsutvalget senere skulle ta opp.

Tjenesteforholdene for øvrig var tilfredsstillende.

Bataljon III/Brigaden i Nord-Norge, Åsegarden.

Leiren er preget av den byggevirksomhet som pågår for å skaffe plass til bataljonen og en ny avdeling som også er besluttet lagt til Åsegarden. Forholdene er vanskelige i dag, særlig når det gjelder kantine-, velferds- og undervisningsrom, og dette fører til at mannskapene i sin fritid ikke har de muligheter som egentlig er forutsatt.

Mannskapsforlegningen er tilfredsstillende. Det samme gjelder kjøkken og spisesal, bortsett fra at kapasiteten er for liten.

Det ble under samtalen med tillitsmennene gitt uttrykk for misnøye med mulighetene for fritidsbeskjeftigelse. Dette er noe bataljonen med de nåværende plassforhold vanskelig kan få gjort noe med.

Harstad sjøforsvarsavsnitt (Harstad festning).

Besøket her ble i det alt vesentlige konsentrert om samtaler med tillitsmennene og sjefer for de forskjellige fort. Det ble under disse samtaler drøftet både prinsipielle spørsmål og mer lokale saker. Det ble oppklart en del uklare forhold når det gjaldt tillitsmannsutvalgenes virksomhet, og det ble pekt på en del problemer som tillitsmennene og sjefene i fellesskap skulle forsøke å finne en tilfredsstillende løsning på.

H. M. Kongens garde, Husebyleiren.

Vanskelighetene ved denne avdeling skapes først og fremst av det omfattende vakthold og alle de representasjonsoppgaver avdelingen har ansvaret for i tillegg til den utdannelse mannskapene skal ha. Dette fører til et hardt arbeidspress med hyppige vakthold både for befal og menige. Den harde vakttjeneste er en sak mannskapene med jevne mellomrom har tatt opp med Ombudsmannen. Dette er imidlertid forhold som avdelingen ikke har noen mulighet for å bedre.

Forlegningsforholdene er etter omstendighetene bra. Tyskerbrakkene vil imidlertid neppe kunne bli tilfredsstillende, først og fremst fordi det elektriske anlegg og sanitæranlegget ikke gir muligheter for de ønskede forbedringer. Kjøkken og spisesal har også for liten kapasitet og dette vanskeliggjør spisetjenesten.

Skal Garden fortsatt disponere Husebyleiren, må det etter Nemndas mening etter hvert tas sikte på nybygging for å skape tilfredsstillende forhold både for befal og menige.

Hærens yrkesskoler for våpenteknisk befal, Lørenveien.

Nemnda beså verksteder, undervisningsrom og forlegninger. Over alt var forholdene tilfredsstillende. Det er mye utmerket utstyr skolen disponerer til undervisningen som virket meget grundig og solid. Kostholdet var meget bra og alt ialt syntes forholdene å være lagt utmerket til rette for skolens elever.

Under samtalen med tillitsmennene ble det gitt uttrykk for misnøye med den lønn elevene fikk i relasjon til andre skoler i Forsvaret.

DK-staben/DK Vestlandet, Bergen.

Forlegningsforhold og tjenesteforhold for det relativt lille antall mannskaper som gjør tjeneste ved denne avdeling er stort sett tilfredsstillende. Sivilundervisningen, som det kan være vanskelig å gjennomføre ved små avdelinger, er her ordnet ved at mannskapene får følge undervisningen ved Haakonsvern. Velferdstjenesten er det også vanskelig å få gjennomført ved små avdelinger uten velferds-offiser. Da svært mange av mannskapene er fra Bergen er imidlertid behovet for velferdstjeneste ikke så stort som vanlig.

Sjøkrigsskolen.

Skoleanlegget er pent med en flott beliggenhet. Dette er en av de peneste leire Forsvaret disponerer. Skolen er like pen i dag som da den ble tatt i bruk, noe som vitner om forsiktig bruk og godt vedlikehold.

Flesland flystasjon.

Forlegningsforhold både for befal og menige er vanskelige. Disse vanskeligheter blir større når mannskapsstyrken blir utvidet.

Tillitsmennene hadde ikke spesielle problemer de ønsket å drøfte med Nemnda, de var godt fornøyd med tillitsmannsordningen.

Haakonsvern.

Forholdene på Haakonsvern er i alle henseende meget gode for det personell som tjenestgjør der. Særlig er mulighetene for høyverdige fritidssysler lagt godt til rette med det flotte idrettssenter og det utmerkede velferdsbygg. På skolesentret er det en del misnøye med spisetjenesten, først og fremst fordi kjøkkenets kapasitet er for liten. Det foreligger imidlertid planer for utvidelse som Nemnda håper vil bli gjennomført. Et stort problem er også transporten av mannskapene til og fra Bergen i fritiden. Billettprisen tur-retur svarer til en daglønn. Det har ikke vært mulig å få prisene redusert noe vesentlig, men det arbeides fortsatt med dette spørsmål.

Sola flystasjon.

Under samtalen med tillitsmennene ble det etter en generell samtale om utvalgenes virksomhet, reist en del spørsmål som stasjonens

tillitsmannsutvalg senere skulle se nærmere på.

Forlegnings- og tjenesteforhold ved stasjonen er tilfredsstillende. Velferdstjenesten går bra og en befalsforleggning er nå tatt i bruk som velferdssenter.

De lange avstander innen stasjonen skaper visse vanskeligheter, særlig for den fysiske trening hvor man er avhengig av å bruke et tyskbygd kasino på Forus som gymnastikksal.

Stavanger sjøforsvarsavsnitt (Stavanger festning).

Mannskapsforlegningen er en gammel tyskbygd brakke som ikke er tilfredsstillende etter dagens krav. Skal den fortsatt brukes, trengs det omfattende forbedringer.

Tjenesteforholdene for øvrig er stort sett tilfredsstillende, og tillitsmennene hadde ikke spesielle saker de ønsket å ta opp med Nemnda.

KNM «Harald Hårfagre».

De nybyggingsarbeider som i de senere år er gjennomført her har hevet standarden vesentlig. Det er imidlertid fortsatt behov for en ny mannskapsforleggning. Dermed vil de gamle forlegningsbrakker kunne brukes til undervisningsrom, idet behovet for dette heller ikke er dekket.

Under samtalen med skolesjefen ble det diskutert enkelte prinsipielle spørsmål som orientering til rekruttene om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen, mannskapsbehandlingen og fordelingen av mannskapene etter rekruttskolen.

Hærens transportkorps skole- og øvingsavdeling, Vatneleiren.

Mulighetene for fysisk trening er nå vesentlig forbedret. Det er bygget ny gymnastikksal med bad og badstue. Idrettsplass er under anlegg like ved gymnastikksalen.

Mannskapsforlegningene er tyskbygde brakker, men av adskillig bedre kvalitet enn vanlig. Standarden blir allikevel ikke som i nye forlegninger. Den mannskapskaserne som er bygget etter krigen, brukes som forlegning for befalsskolen. Her er standarden bra.

Tjenesteforholdene for øvrig er stort sett tilfredsstillende for mannskapene.

Oslo, i mars 1964.

Arthur Ruud.

Bjarne Lyngstad.

Ketil Jamte Einrem.

Erland Asdahl.

Kåre Hansen.

Cato Kvaal.

Rolf Hansen.